

**ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ**

**ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
2021-2025**

Απρίλιος 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
Γενικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	7
1. Η πληθυσμιακή εξέλιξη στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	7
2. Η δομή της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	8
3. Το ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες	9
A. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	12
1. Θεσμικό πλαίσιο	12
2. Στρατηγικές και προγράμματα	14
3. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης ανά τομέα παρέμβασης	15
4. Ανάλυση δυνατοτήτων, απειλών, ευκαιριών, αδυναμιών ανά στόχο	28
5. Αποτίμηση υπάρχουσας κατάστασης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	30
B. Η αναπτυξιακή στρατηγική για την περίοδο 2021-2025.....	30
1. Η στρατηγική της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για την περίοδο 2021-2025.....	30
2. Στόχοι Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	32
3. Ειδικοί αναπτυξιακοί στόχοι Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	33
4. Προτεραιότητες Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανά αναπτυξιακό στόχο	34
5. Συσχέτιση στόχων και προτεραιοτήτων Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με ΕΠΑ	36
1. Πράσινη ανάπτυξη.....	37
2. Κοινωνική ανάπτυξη	38
3. Ανάπτυξη υποδομών	38
4. Εξωστρέφεια	39
6. Ενδεικτικές δράσεις - Έργα που θα χρηματοδοτηθούν από το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανά στόχο και ανά προτεραιότητα	40
1. Στόχος: Πράσινη ανάπτυξη.....	40
2. Στόχος: Κοινωνική ανάπτυξη	41
3. Στόχος: Ανάπτυξη υποδομών	41
4. Στόχος: Εξωστρέφεια	41
5. Στόχος: Υποστήριξη προγραμμάτων.....	42
7. Τεκμηρίωση ανάγκης χρηματοδότησης δράσεων - Έργων από πόρους του ΠΠΑ.....	42
8. Δείκτες εκρμών	43
9. Δικαιούχοι χρηματοδότησης έργων	48
Γ. Τεχνική βοήθεια του προγράμματος.....	48

1. Ενέργειες τεχνικής βοήθειας που εντάσσονται στο Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.....	49
2. Δικαιούχοι ενεργειών τεχνικής βοήθειας Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.....	50
3. Προϋπολογισμός τεχνικής βοήθειας Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.....	50
Δ. Προϋπολογισμός προγράμματος Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.....	50
1. Πόροι του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	50
2. Επιλέξιμες κατηγορίες έργων για χρηματοδότηση στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	51
Ε. Συμβολή του ΠΠΑ στην εφαρμογή δημόσιων πολιτικών	53
1. Συμβατότητα / Συμπληρωματικότητα προγραμματισμού με ευρωπαϊκές πολιτικές	53
2. Συμβατότητα / Συμπληρωματικότητα προγραμματισμού με εθνικές στρατηγικές περιφέρειας	53
3. Επιπτώσεις από την υλοποίηση προγραμματισμένων μεγάλων έργων	54
ΣΤ. Οριζόντιες αρχές	54
1. Συμβολή του Προγράμματος στη βιώσιμη ανάπτυξη	54
2. Συμβολή του Προγράμματος στην ισότητα ευκαιριών	55
3. Συμβολή του Προγράμματος στην κατάργηση των διακρίσεων.....	55
Ζ. Υπηρεσία Διαχείρισης του προγράμματος	56
1. Θεσμικό πλαίσιο Υπηρεσίας Διαχείρισης του προγράμματος.....	57
2. Οργάνωση Υπηρεσίας Διαχείρισης του προγράμματος.....	57
3. Αρμοδιότητες Υπηρεσίας Διαχείρισης του προγράμματος.....	57
Η. Κριτήρια επιλογής έργων	59
Θ. Ειδικά και άλλα θέματα.....	60
Ι. Συνοπτική περιγραφή της διαδικασίας σχεδιασμού του Προγράμματος - Συνεργασία με το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων	60

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα χρηματοδότησης έργων και δράσεων των περιφερειών, βοηθώντας στην ανάπτυξη, τη δημιουργία πολιτικής και στην αντιμετώπιση αναγκών και έκτακτων συνθηκών. Ωστόσο, μέχρι σήμερα το εθνικό σκέλος του ΠΔΕ, λειτουργούσε χωρίς πλαίσιο προγραμματισμού, και χωρίς μεσοπρόθεσμη οπτική και στόχευση, γεγονός που σταδιακά οδήγησε στη βαθμιαία υποβάθμιση του ρόλου του.

Προκειμένου να κατοχυρωθεί η προγραμματική διάσταση του εθνικού ΠΔΕ, αποφασίστηκε η κατάρτιση του «Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης» (ΕΠΑ) και στο πλαίσιο αυτού, η εξειδίκευση των επιμέρους Προγραμμάτων του (Τομεακών, Περιφερειακών, Ειδικών) και ο συντονισμός και ο έλεγχος της εφαρμογής αυτών.

Σε αυτό το πλαίσιο η **Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (ΠΝΑΙ)** καταρτίζει το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΠΠΑ), έχοντας ως βάση τις προτεραιότητες πολιτικής που εξειδικεύονται στο σχέδιο ανάπτυξης της χώρας για την παραγωγική ανάταξη, την κοινωνική συνοχή και την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη, στοχεύει στην αποτύπωση του εθνικού μεσοπρόθεσμου αναπτυξιακού προγραμματισμού με σκοπό την αποτελεσματική διαχείριση των εθνικών επενδυτικών πόρων του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ).

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (ΠΝΑΙ) είναι μια αμιγώς νησιωτική περιφέρεια καθώς αποτελείται από τα νησιωτικά συμπλέγματα των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων (79 νησιά, εκ των οποίων τα 52 κατοικούνται, και 178 βραχονησίδες) και καταλαμβάνει συνολική έκταση 5.286 τετραγωνικών χιλιομέτρων (4% της συνολικής έκτασης της χώρας), η οποία εκτείνεται από τις ακτές της Αττικής (Μακρόνησος) έως τα νότια παράλια της Τουρκίας (Καστελόριζο). Σε επίπεδο διοικητικής δομής, σύμφωνα με τον ν. 3852/2010 (Α' 87), η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει την έδρα της στην Ερμούπολη της Σύρου και διαιρείται σε 13 περιφερειακές ενότητες (Άνδρου, Θήρας, Καλύμνου, Καρπάθου, Κέας - Κύθνου, Κω, Μήλου, Μυκόνου, Νάξου, Πάρου, Ρόδου, Σύρου και Τήνου), στις οποίες υπάγονται 34 Δήμοι, 19 στις Κυκλάδες και 15 στα Δωδεκάνησα.

Τα κυριότερα νησιά στα **Δωδεκάνησα** είναι η Ρόδος, η Κάρπαθος, η Κως, η Κάλυμνος, η Αστυπάλαια, η Κάσος, η Τήλος, η Σύμη, η Λέρος, η Νίσυρος η Πάτμος, η Χάλκη, η Σαρία, οι Λειψοί, η Ψέριμος, το Αγαθονήσι, τα Λέβιθα και το Καστελόριζο. Στις **Κυκλάδες** τα κυριότερα νησιά είναι η Νάξος, η Άνδρος, η Πάρος, η Τήνος, η Μήλος, η Κέα, η Αμοργός, η Ίος, η Κύθνος, η Μύκονος, η Σύρος, η Θήρα, η Σέριφος, η Σίφνος, η Σίκινος, η Ανάφη, η Κίμωλος, η Αντίπαρος, η Φολέγανδρος, η Μακρόνησος, ο Πολύαιγος, η Ηρακλεία, η Γυάρος, η Κέρος, η Ρήνεια, η Δονούσα, η Θηρασιά, η Σχοινούσα, και τα Κουφονήσια. Στο σύμπλεγμα των Κυκλάδων το νησί με την μεγαλύτερη απόσταση από την Αττική είναι η Αμοργός με την απόσταση που τη χωρίζει να είναι 148 ναυτικά μίλια, ενώ από το σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων είναι το Καστελόριζο με απόσταση 320 ναυτικά μίλια από την Αττική¹.

Ο **πολυνησιωτικός χαρακτήρας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου** έχει ως αποτέλεσμα την πολυδιάσπαση και την ασυνέχεια του γεωγραφικού της χώρου, γεγονός που εξασθενίζει τη χωρική, οικονομική και κοινωνική συνοχή. Η ποικιλομορφία και η διαφοροποίηση που παρατηρείται μεταξύ των νησιών που την απαρτίζουν ως προς το μέγεθος, τα χαρακτηριστικά και το επίπεδο ανάπτυξης

¹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου-Στρατηγικός σχεδιασμός, 2016, σελ. 5-13.

οδηγεί σε έντονες ενδοπεριφερειακές χωρικές ανισότητες και στην ανάγκη αντιμετώπισης πολυεπίπεδων προκλήσεων και σύνθετων προβλημάτων όπως:

- η περιορισμένη προσβασιμότητα/διασυνδεσιμότητα και η άρση της θαλάσσιας απομόνωσης,
- οι περιορισμοί του μεγέθους της αγοράς και η αδυναμία επίτευξης οικονομιών κλίμακας,
- το αυξημένο κόστος μεταφοράς που επιβαρύνει την παροχή αγαθών και υπηρεσιών,
- η ανάγκη δημιουργίας ξεχωριστών υποδομών (μεταφορών, ενέργειας, εκπαίδευσης, υγείας) σε κάθε νησί.

Ταυτόχρονα, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου βιώνει τις επιπτώσεις **τριπλής «περιφερειακότητας»**, η οποία συνίσταται από τη μεγάλη απόσταση των νησιών μεταξύ τους, από το μητροπολιτικό κέντρο της χώρας και από την έδρα της περιφέρειας, ενώ σε νησιά με σημαντικούς ορεινούς όγκους (όπως Νάξος και Άνδρος) παρατηρούνται και φαινόμενα ενδονησιωτικής απομόνωσης λόγω δυσκολίας επικοινωνίας των ορεινών περιοχών με τις παραθαλάσσιες αστικές περιοχές. Επομένως, η νησιωτικότητα και η γεωγραφική απομόνωση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι παράγοντες που επηρεάζουν θεμελιωδώς τις προοπτικές της οικονομικής της εξέλιξης.

Η ποικιλομορφία και το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης μεταξύ των νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου αποτυπώνονται θεσμικά στο «**Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου**», που εγκρίθηκε με την υπ' αρ. 25290/25.6.2003 απόφαση του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. (Β' 1487) και σύμφωνα με το πόρισμα της Έκθεσης Αξιολόγησης του 2015 χρήζει αναθεώρησης και επικαιροποίησης των δεδομένων βάσει των εξελίξεων των τελευταίων 15 ετών², στο πλαίσιο του οποίου **τα νησιά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κατατάσσονται**, βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων και παραμέτρων³, **στις ακόλουθες 3 ομάδες :**

- α. **Ομάδα I:** νησιά μικρής γεωγραφικής έκτασης και με σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, όπως συνεχής μείωση πληθυσμού, σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, ελάχιστος βαθμός αξιοποίησης των πόρων τους (ποσοτικά και ποιοτικά) και αισθητή γεωγραφική απομόνωση.
- β. **Ομάδα II:** νησιά που αναπτύσσονται τουριστικά, ενώ παράλληλα διαθέτουν και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και εκμεταλλεύσιμους πόρους. Σε αυτά η έμφαση πρέπει να δοθεί σε δράσεις που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων και την αποτροπή της εξάρτησής τους από τη μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη.

---

² Το 2015, στο πλαίσιο αναθεώρησης του ΠΠΧΣΑΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, δημοσιεύθηκε από το Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας η σύνοψη πορισμάτων της Έκθεσης Αξιολόγησης του συνόλου των θεματικών ενοτήτων του ΠΠΧΣΑΑ. (<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=514&language=el-GR>)

³ Στο άρθρο 3 της υπ' αρ. 25290/25.6.2003 Απόφασης του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., αναφέρονται χαρακτηριστικά τα εξής κριτήρια: μέγεθος νησιών (έκταση), μέγεθος πληθυσμού, ακτίνα επιρροής νησιού, περιοχές εξάρτησης νησιού, επικρατούσες οικονομικές δραστηριότητες, βαθμός εξάρτησης για φυσικούς πόρους, ενέργεια κ.λπ., βαθμός προσελασιμότητας, κόστος μεταφοράς και χρονοαπόσταση από κέντρο ή περιοχές εξάρτησης και συχνότητα εξυπηρέτησης από μεταφορικά μέσα καθώς και πληθώρα άλλων λιγότερο σημαντικών παραμέτρων.

γ. **Ομάδα III:** νησιά με σημαντική τουριστική δραστηριότητα σε Περιφερειακό, Εθνικό και Κοινοτικό επίπεδο, με αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις, πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση, με άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξής τους.

Επιπλέον, η συνδυαστική προσέγγιση των προβλέψεων **Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού**, όπως για τον **τουρισμό**⁴ και τις **υδατοκαλλιέργειες**⁵, οδήγησαν στην **ομαδοποίηση των νησιών σε 4 ενότητες** σε σχέση με τα περιθώρια ανάπτυξής τους ως προς αυτές τις οικονομικές δραστηριότητες, όπως αναφέρονται στο ΕΠ Νοτίου Αιγαίου 2014-2020.⁶

Τα νησιά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, με πληθυσμιακά κριτήρια, μπορούν να διακριθούν σε **3 βασικές ομάδες:** **α)** ακατοίκητα νησιά ή νησιά με ελάχιστους κατοίκους που προσφέρουν προοπτικές ανάπτυξης συγκεκριμένων οικονομικών δραστηριοτήτων, **β)** κατοικημένα νησιά με πληθυσμό κάτω των 3.000 κατοίκων που διακρίνονται ως προς τον βαθμό τουριστικής τους ανάπτυξης και τους διαθέσιμους πόρους τους για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων και **γ)** νησιά με πληθυσμό άνω των 3.000 κατοίκων, που διακρίνονται σε αναπτυσσόμενους και ανεπτυγμένους τουριστικούς προορισμούς παρουσιάζοντας ευκαιρίες σύνδεσης του τουρισμού με άλλους κλάδους.⁷

Αυτές οι διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις των νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, έχουν ως αποτέλεσμα η περιφέρεια να βιώνει τις επιπτώσεις διαφορετικού ρυθμού ανάπτυξης ανά περιοχή. Επιπλέον αντιμετωπίζει προβλήματα κοινωνικής και οικονομικής συνοχής ως αποτέλεσμα αυτών των διαφοροποιήσεων.

Η πολιτική της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου εστιάζει στη δημιουργία θέσεων εργασίας, στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, την οικονομική ανάπτυξη, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των πολιτών της. Δεδομένων των διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης που παρατηρούνται σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο, η πολιτική της περιφέρειας επικεντρώνεται στην πολιτική συνοχής ώστε να βοηθήσει τις περιοχές οι οποίες βρίσκονται βήματα πίσω από τις υπόλοιπες, να φτάσουν στο επίπεδο των άλλων και να μειωθούν οι οικονομικές, κοινωνικές και εδαφικές διαφορές οι οποίες εξακολουθούν να υφίστανται.

Συνεπώς η αναπτυξιακή πολιτική και ο σχεδιασμός της περιφέρειας πρέπει πάντοτε να έχει ως γνώμονα την ειδική μέριμνα για τα νησιά της Ομάδας Ι, έτσι ώστε να μην αποκλείονται από την δυνατότητα άντλησης πόρων, δεδομένου ότι στη μεγάλη πλειοψηφία τους δεν έχουν την απαιτούμενη διοικητική και επιχειρησιακή ικανότητα να τους διεκδικήσουν μόνοι τους.

---

⁴ Απόφαση υπ' αρ. 67659/12.12.2013 (Β' 3155).

⁵ Απόφαση υπ' αρ. 31722/4.11. 2011 (Β' 2505).

⁶ ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου, σελ. 16-17.

⁷ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 3.

Γενικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

1. Η πληθυσμιακή εξέλιξη στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Σύμφωνα με τα στοιχεία δυναμικής εξέλιξης του πληθυσμού που συντάσσει με τις ετήσιες στατιστικές της η Eurostat, διαπιστώνεται ότι το 2013 ο πληθυσμός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανερχόταν σε 334.652 κατοίκους και, σε αντίθεση με την πτωτική πορεία του πληθυσμού σε εθνικό επίπεδο, το 2019 ο πληθυσμός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανήλθε σε 344.027 κατοίκους (αύξηση κατά περίπου 9.300 άτομα ή +2,8%). Αξίζει δε να σημειωθεί ότι αυτή η αύξηση, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, οφείλεται αποκλειστικά στα Δωδεκάνησα, καθώς ο πληθυσμός των Κυκλάδων φθίνει αργά αλλά σταθερά κατά την περίοδο αυτή (2013-2018/9).

Όσον αφορά στις εκτιμήσεις της Ε.Ε. σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξη του πληθυσμού στην Ελλάδα ανά περιφέρεια, σύμφωνα με τις τελευταίες διαθέσιμες προβλέψεις της Eurostat, υπολογίζεται ότι η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου θα είναι η μόνη περιφέρεια της χώρας της οποίας ο πληθυσμός το 2080 θα είναι υψηλότερος σε σχέση με σημερινά επίπεδα.⁸

Πίνακας 1. Εκτίμηση Εξέλιξης Πληθυσμού ανά Περιφέρεια της Ελλάδος 2015-2080

	2015	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080	2080 vs 2015
Ελλάδα	10.977.945	10.703.417	10.090.040	9.594.043	9.134.040	8.588.747	8.061.924	7.697.872	-29,9%
ΑΜΘ	623.656	616.396	601.487	595.491	590.561	581.404	570.719	560.442	-10,1%
Κεντρ.Μακ.	1.889.422	1.833.084	1.707.134	1.607.228	1.514.881	1.407.762	1.309.862	1.246.697	-34,0%
Δυτ.Μακ.	281.368	269.919	246.396	226.757	206.914	185.908	167.498	153.529	-45,4%
Θεσσαλία	734.724	711.704	665.399	628.569	596.948	563.561	532.808	511.289	-30,4%
Ήπειρος	345.649	339.736	323.909	309.759	297.527	284.667	272.359	264.240	-23,6%
Ιόνια Νησιά	210.780	207.989	201.320	196.566	191.490	184.492	177.964	174.344	-17,3%
Δυτ. Ελλάδα	668.548	643.198	589.252	540.789	494.046	444.866	398.818	363.378	-45,6%
Στερ. Ελλάδα	565.780	560.503	549.008	545.265	542.048	533.440	523.896	518.076	-8,4%
Πελ/σος	591.266	581.549	561.858	550.044	537.850	520.969	504.470	492.479	-16,7%
Αττική	3.874.562	3.737.419	3.428.627	3.157.156	2.909.182	2.628.907	2.358.572	2.172.642	-43,9%
Β. Αιγαίο	208.892	207.974	206.380	206.600	206.811	204.970	201.868	197.775	-5,3%
Ν. Αιγαίο	351.953	361.264	376.853	391.429	402.485	408.371	410.558	412.603	17,2%
Κρήτη	631.357	632.677	632.432	638.390	643.292	639.419	632.526	630.353	-0,2%

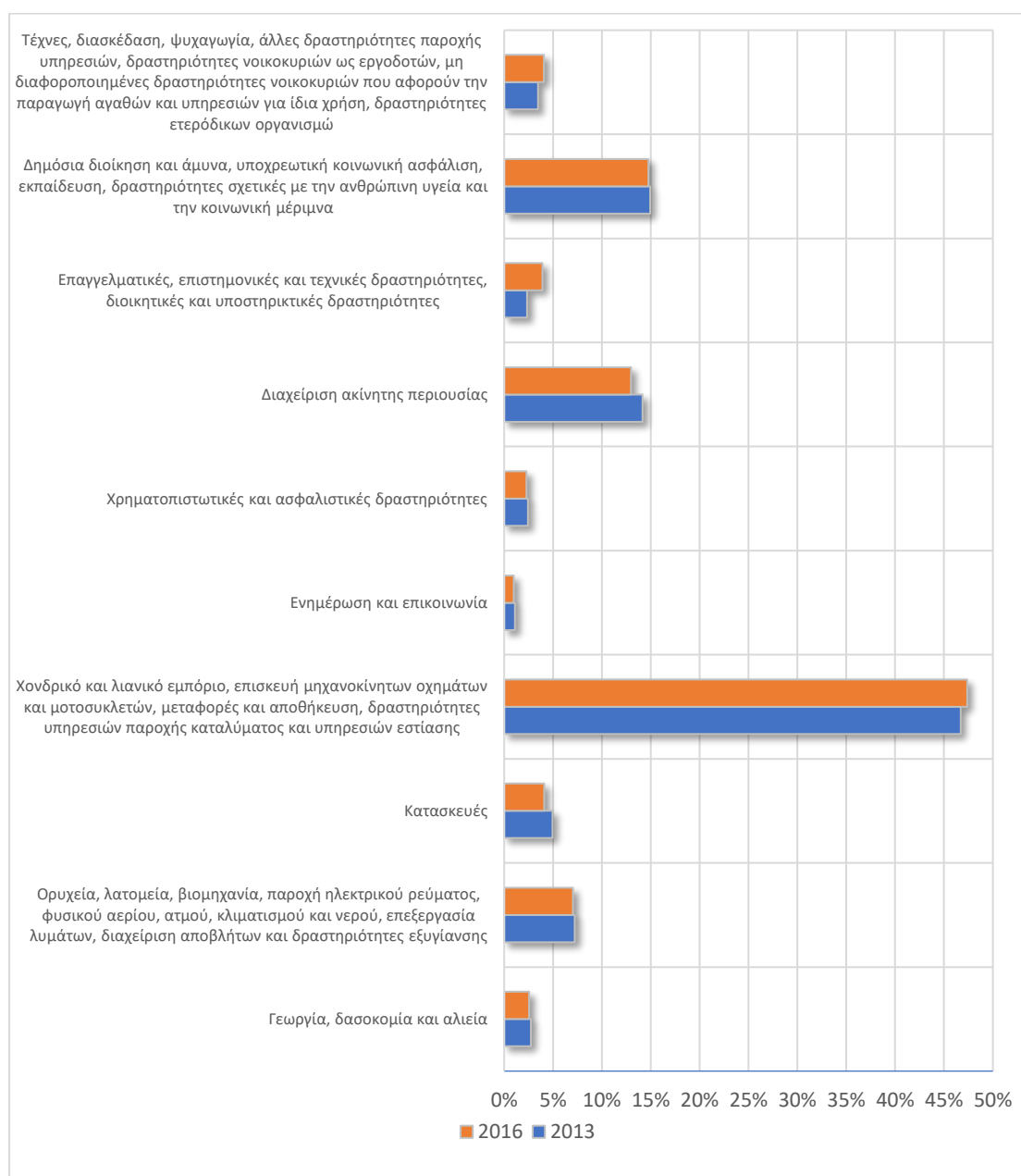
Πηγή: Main scenario - Population on 1st January by age, sex and NUTS 2 regions (proj_13rps, Last updated: 14.9.2015)

⁸ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 4.

2. Η δομή της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Η οικονομία της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κυριαρχείται από τον Τριτογενή τομέα παραγωγής, ο οποίος παράγει περισσότερο από το 85% της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) της τοπικής οικονομίας. Ο πρωτογενής (2,5%) όσο και ο δευτερογενής τομέας (11%-12%, συμπεριλαμβανομένων των κατασκευών) συμμετέχουν με μικρά ποσοστά. Ως εκ τούτου, η δομή της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου δεν παρουσιάζει σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές μεταξύ των ετών 2013 και 2016. Αξίζει να σημειωθεί ότι η υψηλή συγκέντρωση της ΑΠΑ στον τριτογενή τομέα αντανακλάται και στην απασχόληση.

Διάγραμμα 1. ΑΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κατά οικονομικό κλάδο, 2013 vs 2016

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Περιφερειακοί Λογαριασμοί-ΑΠΑ κατά Κλάδο.

Η κυριαρχία του τριτογενή τομέα στην οικονομία της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου οφείλεται πρωτίστως **στον τουρισμό και το εμπόριο**, οι οποίοι μαζί συνεισφέρουν περίπου το 50% της παραγόμενης ΑΠΑ. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο κλάδος που περιλαμβάνει το εμπόριο, τις επισκευές, τις μεταφορές και τις υπηρεσίες τουρισμού εμφανίζει συμμετοχή κατά πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη της χώρας (περίπου 25%) ως προς την κατανομή της ΑΠΑ. Αυτό καθιστά την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου μία τουριστική Περιφέρεια εξαρτώμενη ως προς την οικονομική της ευημερία κατά πολύ μεγάλο ποσοστό από την πορεία του τουρισμού και της τουριστικής οικονομίας.

Πέρα από τον τουρισμό, η Περιφέρεια παρουσιάζει σημαντική εξειδίκευση στην αλιεία, τις υδατοκαλλιέργειες και την αγροδιατροφή, ενώ κομβικό ρόλο διαδραματίζουν οι πλωτές μεταφορές, όπως αναδεικνύεται στη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου το 2015. Σε όλους αυτούς τους τομείς η περιφέρεια διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα τα οποία, με τις κατάλληλες πολιτικές, δύνανται να διαμορφωθούν σε ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Άλλοι σημαντικοί κλάδοι δραστηριότητας είναι η δημόσια διοίκηση συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και της υγείας (14%-15%) και η διαχείριση ακινήτων (13% με 14%), ενώ σε δεύτερο πλάνο έρχεται ο κλάδος της Μεταποίησης η οποία φαίνεται να ανακάμπτει. Το υπόλοιπο ποσοστό της παραγόμενης ΑΠΑ σχεδόν ισοκατανέμεται σε πολιτισμό - τέχνες – ψυχαγωγία, κατασκευές, οι οποίες ακόμη παραμένουν σε χαμηλότερα του 2013 επίπεδα, καθώς και σε άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες⁹.

3. Το ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου συνεισφέρει κάθε έτος **μεταξύ 3,2% και 3,5% του Εθνικού ΑΕΠ της χώρας** αλλά ταυτόχρονα κατατάσσεται σταθερά **στη 2^η θέση** (μετά την Αττική) μεταξύ των περιφερειών της χώρας στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ξεπερνώντας τον εθνικό μέσο όρο. Το 2017, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat σε επίπεδο περιφέρειας, το ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου συνεισέφερε το 3,4% στο εθνικό ΑΕΠ, καθώς ανήλθε στο επίπεδο των 6,1 δις €, ενισχυμένο περίπου κατά 130 εκ. € σε σχέση με το προηγούμενο έτος, μεταβολή που συνιστά ποσοστιαία αύξηση ύψους 2,2%. Ουσιαστικά, το 2017 το ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου σε τρέχουσες τιμές επανήλθε στο επίπεδο του 2013, έχοντας απωλέσει σε σχέση με το επίπεδο του 2008, οπότε και κατέγραψε το μέγιστο επίπεδό του (8,2 δις €), ποσοστό 25,3%. Αξιοσημείωτο είναι, δε, το γεγονός ότι το 2009 η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου επλήγη σφροδρότερα από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης καθώς το ΑΕΠ αυτής μειώθηκε πιο απότομα σε σύγκριση με το ΑΕΠ της χώρας, ενώ αντίθετα από το 2012 μέχρι και το 2015 η ανάκαμψη της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ήταν ταχύτερη από εκείνη της χώρας, μια εξέλιξη που ασφαλώς οφείλεται στην ανάκαμψη του τουρισμού, καθώς αυτός διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην οικονομία της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Τέλος, **το 2017 το κατά κεφαλή (κ.κ.) ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανήλθε σε 18.000 €**, έχοντας αυξηθεί οριακά σε σχέση με το επίπεδο του 2013 και υπερβαίνοντας τον εθνικό μέσο όρο κατά 1.200 €.

Το υψηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου μπορεί να αντικατοπτρίζει την αυξημένη τουριστική ανάπτυξη και δραστηριότητα που σημειώνεται σε αρκετά νησιά της

⁹ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 6.

Περιφέρειας, αλλά ταυτόχρονα αποκρύβει τις ξεχωριστές ανάγκες που έχουν οι τοπικές οικονομίες και κοινωνίες δεκάδων μικρών νησιών του Νοτίου Αιγαίου. Η κατηγοριοποίηση των περιφερειών της Ε.Ε. για χρηματοδότηση από την Πολιτική Συνοχής με κυρίαρχο κριτήριο το επίπεδο του κατά κεφαλή ΑΕΠ ως προς τον ενωσιακό μέσο όρο δημιουργεί σημαντικά προβλήματα υποχρηματοδότησης για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες των νησιών του Νοτίου Αιγαίου, καθώς **παραβλέπονται οι ιδιαιτερότητες που προκύπτουν από τις διανοητικές της διαφορές και τις ενδοπεριφερειακές της ανισότητες**. Ειδικότερα, το κατά κεφαλή ΑΕΠ των μεγαλύτερων ή/και ανεπτυγμένων νησιών της Περιφέρειας (Ρόδος, Κως, Σαντορίνη, Μύκονος, Πάρος, Σύρος και Νάξος) ανεβάζει το συνολικό Περιφερειακό ΑΕΠ, με αποτέλεσμα τις δύο τελευταίες προγραμματικές περιόδους η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου να κατατάσσεται στην κατηγορία των περιφερειών σταδιακής εισόδου (2007-2013) ή των περισσότερο ανεπτυγμένων περιφερειών (2014-2020), ενώ στη νέα προγραμματική περίοδο είναι μαζί με εκείνη της Αττικής οι μόνες εκ των περιφερειών της χώρας που δεν συγκαταλέγονται στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες της Ε.Ε.

Ο *de facto* γεωγραφικός και οικονομικός κατακερματισμός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου καθιστά αυτή την εξέλιξη προβληματική, αφού μαζί με τα νησιά που συνιστούν τον βασικό πυρήνα των παραγωγικών δραστηριοτήτων της περιφέρειας και ταξινομούνται ως ανεπτυγμένα από την Ε.Ε. **συμπαράσύρεται σημαντικό πλήθος άλλων κατοικημένων νησιών που στερούνται βασικών υποδομών και αναπτυξιακής δυναμικής**. Στην πράξη αυτό σημαίνει ότι η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, κατά τις δύο τελευταίες Προγραμματικές Περιόδους, είχε περιορισμένη χρηματοδότηση από την Πολιτική Συνοχής της Ε.Ε. σε σχέση με τις διαφοροποιημένες ανάγκες της που ορίζονται από την πολυνησιακή της διάσταση. Η τελευταία καθιστά αναπόφευκτη τη δημιουργία πολλαπλάσιων υποδομών στην επικράτειά της, αφού οι ίδιες βασικές υποδομές δημοσίου συμφέροντος (ιδίως στους τομείς μεταφορών, υγείας, ύδρευσης και αποχέτευσης, εκπαίδευσης, ενέργειας, κοινωνικών υπηρεσιών και δομών) απαιτείται να υφίστανται σε μεγάλο αριθμό κατοικημένων νησιών του Νοτίου Αιγαίου, κάτι που συνεχίζει να αποτελεί πρόκληση όχι μόνο για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, αλλά και για το πλαίσιο εφαρμογής της Πολιτικής Συνοχής της Ε.Ε. σε νησιωτικές περιοχές συνολικά. Πρόσθετη δυσκολία για την απάντηση σε μία τέτοια πρόκληση είναι η αδυναμία αξιοποίησης των οικονομικών κλίμακος, αφού η υλοποίηση ενός σημαντικού έργου για ένα νησί δεν μπορεί να έχει άμεση επίδραση στην ανάπτυξη των υπολοίπων, όπως συμβαίνει στον ηπειρωτικό γεωγραφικό χώρο και τις γειτνιάζουσες περιοχές.

Ο εμπλουτισμός των κριτηρίων κατηγοριοποίησης των περιφερειών της Ένωσης ως προς το επίπεδο χρηματοδότησής τους στο πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής της Προγραμματικής Περιόδου 2021-2027 σε συνδυασμό με την απώλεια του 25% του ΑΕΠ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κατά την περίοδο 2008-2017 (από 8,2 δις € σε 6,1 δις €) συνετέλεσαν ώστε **το Νότιο Αιγαίο να επανέλθει στην κατηγορία των μεταβατικών περιφερειών, αφού τα έτη 2014, 2015 και 2016 το κατά κεφαλή ΑΕΠ ως ποσοστό του μέσου όρου της Ε.Ε. έχει υποχωρήσει και βρίσκεται λίγο πάνω από το όριο του 75%**. **Αυτή η εξέλιξη έρχεται να θεραπεύσει εν μέρει την «ανορθογραφία» των δύο προηγούμενων προγραμματικών περιόδων ως προς την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, καθώς αναμένεται να αυξήσει σημαντικά τους διαθέσιμους κοινοτικούς πόρους για τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου και να ξεκλειδώσει την πρόσβαση σε άλλες κατηγορίες προγραμμάτων, ενισχύοντας τις δυνατότητες ικανοποίησης των αναγκών τους και αντιμετώπισης των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν**. Ωστόσο, **η αύξηση των πόρων μπορεί να είναι αναγκαία αλλά σίγουρα δεν συνιστά από μόνη της ικανή**

συνθήκη αποκατάστασης του αποδυναμωμένου χαρακτήρα της Πολιτικής Συνοχής για τα νησιά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, καθώς απαιτείται να ληφθεί εν τοις πράγμασι υπόψη το στοιχείο της τριπλής περιφερειακότητας των νησιών του Νοτίου Αιγαίου με την υιοθέτηση ρήτρας νησιωτικότητας που θα εξειδικεύει την εφαρμογή της ενωσιακής χρηματοδότησης στον νησιωτικό χώρο.¹⁰

Σε όλα τα παραπάνω έρχεται να προστεθεί ο οικονομικός αντίκτυπος της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Λόγω των περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν στις διαπεριφερειακές μετακινήσεις και τη λήψη πρόσθετων μέτρων σε ό,τι αφορά τις εισόδους και εξόδους από τα χερσαία σύνορα της χώρας για την προστασία της δημόσιας υγείας, σε συνδυασμό με τα περιοριστικά μέτρα που τέθηκαν σε πολλές χώρες και περιφέρειες, ο τουρισμός επλήγη περισσότερο από κάθε άλλο οικονομικό κλάδο. Σύμφωνα με το περιφερειακό και τοπικό βαρόμετρο της Ε.Ε. για το 2020, ιδιαίτερα επλήγησαν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις του κλάδου του τουρισμού, συμπεριλαμβανομένων και αυτών της εστίασης, που αποτελούν τμήμα του τομέα, σε περιοχές απόκεντρες και ιδιαίτερα στις παραθαλάσσιες περιφέρειες, όπως είναι η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Χαρακτηριστικά αναφέρεται, σύμφωνα με το τελευταίο δελτίο τύπου της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, για την εξέλιξη του κύκλου εργασιών επιχειρήσεων παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης ανά περιφερειακή ενότητα, με περίοδο αναφοράς τον Σεπτέμβριο – τρίτο τρίμηνο 2020, στο σύνολο των επιχειρήσεων του κλάδου παροχής καταλυμάτων, ο κύκλος εργασιών το τρίτο τρίμηνο 2020 ανήλθε σε 1.558.171.593 ευρώ, σημειώνοντας μείωση 61,4% σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο 2019, όπου είχε ανέλθει σε 4.034.094.834 ευρώ. Η μεγαλύτερη μείωση στον κύκλο εργασιών το τρίτο τρίμηνο 2020 σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο 2019 παρατηρήθηκε στην Περιφερειακή Ενότητα Καρπάθου (84,5%) και η μικρότερη μείωση (4,2%) καταγράφηκε στην Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών.

Αντίστοιχα στο σύνολο των επιχειρήσεων του κλάδου υπηρεσιών εστίασης, ο κύκλος εργασιών το τρίτο τρίμηνο 2020 ανήλθε σε 1.580.633.291 ευρώ, σημειώνοντας μείωση 31,2% σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο 2019, όπου είχε ανέλθει σε 2.298.824.542 ευρώ. Η μεγαλύτερη μείωση στον κύκλο εργασιών το τρίτο τρίμηνο 2020 σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο 2019 παρατηρήθηκε στην Περιφερειακή Ενότητα Καρπάθου (69,5%), ενώ η μικρότερη μείωση (0,8%) καταγράφηκε στην Περιφερειακή Ενότητα Σερρών.

Σε ό,τι αφορά τις αεροπορικές αφίξεις, όπως αυτές καταγράφονται στο στατιστικό δελτίο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, για την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2020, η μεγαλύτερη μείωση αεροπορικών αφίξεων καταγράφεται στις Κυκλάδες κατά -72,8%/-592χιλ., η οποία προέρχεται κυρίως από την Σαντορίνη, όπου καταγράφηκε μείωση -365χιλ. επιβάτες (-74,9%). Μικρότερη μείωση σε απόλυτες διαφορές, καταγράφηκε στην Μύκονο -174χιλ. επιβάτες (-75,1%) και στην Πάρο κατά -53χιλ. επιβάτες (-56,7%). Οι αεροπορικές αφίξεις στις Κυκλάδες την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2020 ανήλθαν σε 221χιλ. έναντι 813χιλ. την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2019.

Τα παραπάνω αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα επίδρασης της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 στην οικονομία της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

---

¹⁰ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 5.

A. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

1. Θεσμικό πλαίσιο

Στο παρόν κεφάλαιο περιγράφεται το **θεσμικό πλαίσιο** με βάση το οποίο η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αναλαμβάνει την κατάρτιση του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης 2021-2015:

- **N.Δ. 2957/1954 (Α'186):**
Περί δημοσίων επενδύσεων και συμπληρώσεως των σχετικών προς ταύτας διατάξεων του Δημοσίου Λογιστικού.
- **N. 3852/2010 (Α'87):**
Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης.
- **N. 4555/2018 (Α'133):**
Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Εμβάθυνση της Δημοκρατίας Ενίσχυση της Συμμετοχής Βελτίωση της οικονομικής και αναπτυξιακής λειτουργίας των Ο.Τ.Α. [Πρόγραμμα «ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι»] Ρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό του πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας των ΦΟΔΣΑ Ρυθμίσεις για την αποτελεσματικότερη, ταχύτερη και ενιαία άσκηση των αρμοδιοτήτων σχετικά με την απονομή ιθαγένειας και την πολιτογράφηση Λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών και άλλες διατάξεις.
- **N. 4270/2014 (Α'143):**
Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ) – δημόσιο λογιστικό και άλλες διατάξεις.
- **Π.Δ. 130/2010 (Α'223):**
Οργανισμός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.
- **N. 4314/2014 (Α'265):**
Α) Για τη διαχείριση, τον έλεγχο και την εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την προγραμματική περίοδο 2014–2020,
Β) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/17 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2012 (ΕΕ L 156/16.6.2012) στο ελληνικό δίκαιο, τροποποίηση του Ν. 3419/2005 (Α' 297) και άλλες διατάξεις.
- **N. 4412/2016 (Α'147):**
Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 201/24/Ε και 2014/25/ΕΕ).
- **N. 4472/2017 (Α'74):**
Συνταξιοδοτικές διατάξεις Δημοσίου και τροποποίηση διατάξεων του Ν. 4387/2016, μέτρα εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων και μεταρρυθμίσεων, μέτρα κοινωνικής στήριξης και εργασιακές ρυθμίσεις, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2018-2021 και λοιπές διατάξεις (και ιδίως τα άρθρα 118 και 119).

- **N. 4635/2019 (Α'167):**
Επενδύω στη Ελλάδα και άλλες διατάξεις (και ειδικότερα τις διατάξεις του Μέρους ΙΗ' για το «Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης»).
- **Εγκύκλιος οδηγιών υπ' αρ. 14235/06.2.2020 (ΑΔΑ: ΨΟ7ΕΜΤΛΡ-ΟΒΛ):**
Έγκριση και Χρηματοδότηση του ΠΔΕ 2020 και τον Προγραμματισμό Δαπανών ΠΔΕ 2021-2023.
- **Εγκύκλιος υπ' αρ. 29428/12.3.2020 (ΑΔΑ: 6Ξ8346ΜΤΛΡ-Φ6Χ):**
1η Εγκύκλιος κατάρτισης του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ).
- **Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-2025, όπως εγκρίθηκε με την ΠΥΣ 8/31.8.2020 (Α'174)**
- **Υ.Α. 95189/14.09.2020 του Υφυπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων (Β'3961)**
Κατάρτιση και Υποβολή Τομεακών και Περιφερειακών Προγραμμάτων (ΤΠΑ/ΠΠΑ) του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης προγραμματικής περιόδου 2021- 2025.

Στο πλαίσιο σχεδιασμού του ΠΠΑ 2021-2025 της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και στοχεύοντας στη συμπληρωματικότητα και τη συνάφεια μεταξύ του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ) και των λοιπών υφιστάμενων πλαισίων σχεδιασμού, σε τομεακό, χωρικό και εθνικό επίπεδο, μελετήθηκαν και αποδελτιώθηκαν τα παρακάτω **στρατηγικά κείμενα**:

- Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2020 (Απρίλιος 2020)
- Επιχειρησιακά Προγράμματα του άρθρου 268 του ν. 3852/2010 (Α'87) (Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης, καθώς και το Τετραετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας)
- Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης (ν. 4622/2019, Α' 133)
- Αρχική έκδοση της Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025 (όπως τέθηκε σε δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση)
- Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Μεταφορών (Ιούνιος 2019)
- Στρατηγικό Πλαίσιο Επενδύσεων Μεταφορών 2014-2025
- Εθνική Στρατηγική για τα Ευφυή Συστήματα Μεταφορών 2015-2025
- Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (Δεκέμβριος 2014)
- Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (α) έγκρισης Γενικού Πλαισίου (Α' 128), β) Α' Φάση Μελέτης, (γ) Β' Φάση Μελέτης, (δ) Γεωχωρικά Δεδομένα
- Ειδικό Σχέδιο Δράσης «Βιώσιμες πόλεις – Μαθιός Καρλαύτης»
- Εθνική Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης Βιοποικιλότητας
- Μακροχρόνια Στρατηγική για το έτος 2050 (ΜΣ 2050 - Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας)
- ΠΡΑΣΙΝΗ ΒΙΒΛΟΣ - Πλαίσιο για τις πολιτικές που αφορούν το κλίμα και την ενέργεια με χρονικό ορίζοντα το έτος 2030
- Εγκεκριμένα Σχέδια Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών των Υδατικών Διαμερισμάτων της χώρας (υπό στοιχεία οικ. 412 Απόφαση Έγκρισης του Σχεδίου Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (Β'2019))

- Έκθεση για την Ελλάδα για το 2020, στο πλαίσιο της διαδικασίας του ευρωπαϊκού εξαμήνου, συμπεριλαμβανομένου του Παραρτήματος Δ που αναφέρεται στη χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2021-2027
- Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) (Β' 4893)
- 1η Αναθεώρηση - Στρατηγικό Πλαίσιο Επενδύσεων Μεταφορών 2014-2025 (Ιούνιος 2019)
- Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2030 (Μάιος 2019)
- Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο για την Δημόσια Υγεία 2019-2022 (Μάιος 2019)
- Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία (Δεκέμβριος 2018)

Τα ανωτέρω κείμενα αποτέλεσαν οδηγό για την διαδικασία προβλέψεων για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου σε ό,τι αφορά κατευθύνσεις που είναι κρίσιμες για την περιφέρεια.

2. Στρατηγικές και προγράμματα

Τα κείμενα στρατηγικής της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με τις υποχρεώσεις που έχουν αναληφθεί είναι τα παρακάτω:

- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ΠΝΑ 2016-2019
- Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου (ΕΠΝΑ) 2014-2020
- Σχέδιο Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου (Β' 2019)
- Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ)
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη, Επιχειρηματικότητα, Καινοτομία (ΕΠΑΝΕΚ)
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη (ΕΠ ΜΕΠΕΡΑΑ)
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014-2020
- Στρατηγικό Πλαίσιο Επενδύσεων Μεταφορών (ΣΠΕΜ)
- Research and Innovation Strategies (RIS)
- Περιφερειακή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης (ΠΕΣΚΕ)

Στο πλαίσιο των παραπάνω στρατηγικών και Προγραμμάτων εκτός από την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και τους φορείς της, δραστηριοποιούνται μέσα από την υλοποίηση έργων / δράσεων και οι ακόλουθοι φορείς:

- Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

- Υπουργείο Εσωτερικών
- Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών
- Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

3. Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης ανά τομέα παρέμβασης

Ανάδειξη διακριτών κρίσιμων ζητημάτων ανά στόχο

α) Έξυπνη ανάπτυξη

Έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία

Κατά την τελευταία δεκαετία **οι επιδόσεις της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου στον τομέα της έρευνας και καινοτομίας φθίνουν σταθερά** με αποτέλεσμα η περιφέρεια να εμφανίζεται ιδιαίτερα αδύναμη σε αυτό το πεδίο δραστηριότητας.

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει κατά την περίοδο 2011-2017 **το χαμηλότερο ποσοστό δαπανών έρευνας και ανάπτυξης (Ε&Α) ως προς το ΑΕΠ της** (κυμαίνεται μεταξύ 0,18% και 0,15%, το 2017 ανήλθε σε 0,17%) μεταξύ των 13 περιφερειών της χώρας, κυρίως ως αποτέλεσμα της χαμηλής καινοτομικής δραστηριότητας του τουριστικού τομέα και της ύπαρξης πολλών πολύ μικρών επιχειρήσεων (μέχρι 3-4 εργαζόμενοι). Μάλιστα, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου φαίνεται να κινείται στην αντίθετη κατεύθυνση από εκείνη που κινείται η χώρα στον συγκεκριμένο τομέα, αφού σε εθνικό επίπεδο οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης του τομέα των επιχειρήσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ έχει υπερδιπλασιαστεί (από 0,23% σε 0,55%), εκπροσωπώντας το 50% των συνολικών δαπανών Ε&Α.

Η μείωση των επιδόσεων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κατά την τελευταία 10ετία επιβεβαιώνεται από τα αποτελέσματα του Δείκτη Περιφερειακής Καινοτομίας 2019 (ΔΠΚ) (Regional Innovation Scoreboard RIS-2019) της ΕΕ¹¹. Ιδιαίτερα ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι, σε σχέση με το 2011, **η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αποτελεί τη μοναδική ελληνική περιφέρεια της οποίας η επίδοση στον τομέα της καινοτομίας επιδεινώθηκε (-2,3%)** με αποτέλεσμα το 2019 να έχει υποχωρήσει στην τελευταία θέση μεταξύ των 13 περιφερειών της χώρας από την 8^η θέση που κατείχε το 2011. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση των επιμέρους υποδεικτών που συνθέτουν τον ΔΠΚ 2019¹², αφού η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου βρίσκεται στο υψηλότερο 1/3 της κατάταξης των Ευρωπαϊκών Περιφερειών μόνο στον δείκτη που αφορά στην οργανωτική καινοτομία ή την καινοτομία σε μάρκετινγκ, ενώ σε όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες βρίσκεται αρκετά κάτω από τον μ.ο. της Ε.Ε. παρουσιάζοντας μεγάλη υστέρηση στις δαπάνες των επιχειρήσεων για Ε&Α, στις πωλήσεις νέων καινοτομιών στην αγορά και στις επιχειρήσεις, στον σχεδιασμό εφαρμογών, στις αιτήσεις ευρεσιτεχνιών και στη δια βίου μάθηση.

¹¹ https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/regional_el

¹² https://interactivetool.eu/RIS/RIS_2.html#b

Συμπερασματικά, από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου **το επίπεδο επένδυσης τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα στην E&A είναι σε πολύ χαμηλά επίπεδα**, ο βαθμός ενσωμάτωσης και χρήσης προϊόντων και αποτελεσμάτων έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και καινοτομίας από τις επιχειρήσεις της περιφέρειας είναι πολύ μικρός, ενώ ιδιαίτερα περιορισμένος είναι ο βαθμός διασύνδεσης των επιχειρήσεων της περιφέρειας με τα ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, ακόμα και με εκείνα που έχουν την έδρα τους στο Νότιο Αιγαίο (Πανεπιστήμιο Αιγαίου και ΕΛ.ΚΕ.Θ.Ε.). Η όποια καινοτομική δραστηριότητα εντοπίζεται στο μάρκετινγκ και την οργάνωση, περιοχές άμεσα σχετιζόμενες με τον τομέα του τουρισμού που δεσπόζει στην οικονομική δραστηριότητα της περιφέρειας. Με δεδομένη τη γεωγραφική ιδιαιτερότητα της νησιωτικής Περιφέρειας του Νοτίου Αιγαίου, η σύμπραξη επιχειρήσεων και ερευνητικών φορέων καθίσταται άμεσα εξαρτώμενη από τις δυνατότητες που προσφέρει η τεχνολογία, αλλά και ευάλωτη από την δομή της οικονομίας της, το πολύ μικρό μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων και τις περιορισμένες δομές/φορείς έρευνας και καινοτομίας στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.

Καινοτομία και επιχειρηματικότητα

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ευρωπαϊκού Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (ΕΔΠΑ) 2019, με εξαίρεση την Αττική, **όλες οι περιφέρειες της χώρας βρίσκονται μεταξύ των τελευταίων 30 θέσεων στην κατάταξη σε σύνολο 268 αξιολογημένων περιφερειών**. Σύμφωνα με την Έκθεση του 2019, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου εμφανίζεται να καταλαμβάνει την 259η θέση.

Πέραν των εξωγενών παραγόντων που συνδέονται με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας, η χαμηλή ανταγωνιστικότητα που εμφανίζει η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει και σαφή διαρθρωτικά χαρακτηριστικά. **Η υπερβολική -άνω του 85%- εξάρτηση της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου από τον τριτογενή τομέα παραγωγής**, και ιδίως από τον τομέα του τουρισμού, σε συνδυασμό με τη χωρική υπερσυγκέντρωση του τουρισμού σε συγκεκριμένα νησιά, τη γεωγραφική ασυνέχεια και την ανισοκατανομή των φυσικών πόρων μεταξύ των νησιών εντείνουν τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες στο Νότιο Αιγαίο και δυσκολεύουν την προώθηση της ισόρροπης ενδοπεριφερειακής ανάπτυξης.

Η ανάπτυξη τομέων με υψηλές αναπτυξιακές δυνατότητες που πηγάζουν από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, όπως **ο πολιτισμός, ο τουρισμός, ο αγροδιατροφικός τομέας και ορισμένοι κλάδοι της βιομηχανίας** αποτελούν αδιάρρηκτο συστατικό της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Ως εκ τούτου, η προώθηση και ενίσχυση των διατομεακών και διακλαδικών δεσμών κρίνεται ως μία από τις κύριες αναπτυξιακές προτεραιότητες της Περιφέρειας στην προσπάθεια άμβλυνσης των ενδοπεριφερειακών ανισορροπιών της.

Οι περιορισμοί που αντιμετωπίζει ο πρωτογενής τομέας λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, όπως το πολυδιάσπαρτο των νησιών του Νοτίου Αιγαίου και η γεωγραφική ασυνέχεια δυσχεραίνουν τις αναπτυξιακές προοπτικές του πρωτογενούς τομέα. Οι δυσκολίες εντείνονται λόγω διαρθρωτικών αδυναμιών του κλάδου, όπως οι μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεις, ο γερασμένος αγροτικός πληθυσμός, η έλλειψη οργάνωσης των παραγωγών για προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και ανάγκες των αγορών, οι ελλείψεις σε υποδομές και σύγχρονες μονάδες επεξεργασίας και παραγωγής προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, καθώς και η απειλή που συνιστά η κλιματική αλλαγή όσον αφορά στην εκμετάλλευση/ερημοποίηση περιοχών και η εγκατάλειψη της γεωργικής γης. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες εμφανίζονται ακόμη πιο

έντονα στα μικρά νησιά, ενώ στην περίπτωση των μεγάλων ή/και ανεπτυγμένων τουριστικά νησιών οι πιέσεις που ασκούνται εντείνονται περαιτέρω λόγω της αυξημένης ζήτησης που προκύπτει από τη μεγάλη τουριστική κίνηση κατά τη θερινή περίοδο.

Ανάλογες προκλήσεις είναι παρούσες και στον δευτερογενή τομέα της Περιφέρειας, αφού η εγγενής αδυναμία επίτευξης και εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας λειτουργεί ανασταλτικά ως προς τις προοπτικές ανάπτυξης των επιχειρήσεων και επέκτασης των δραστηριοτήτων τους πέραν των τοπικών μικρών οικονομιών. Η αγορά στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου χαρακτηρίζεται από κατακερματισμό και απουσία εξωτερικών οικονομιών, έλλειψη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων, αυξημένο κόστος και χρόνο προμηθειών και συντήρησης, αυξημένα κόστη μεταφοράς και παραγωγής -ιδιαίτερα ως προς τα μικρά μεγέθη παραγγελιών- προβλήματα πρόσβασης σε συμβουλευτικές υπηρεσίες και έλλειψη καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού, παράγοντες που δυσκολεύουν την περαιτέρω ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα. Επιπλέον, το μικρό μέγεθος του πρωτογενούς τομέα παραγωγής δεν στηρίζει μεγάλης κλίμακας μεταποιητικές δραστηριότητες, ενώ πρόσθετη δυσκολία εντοπίζεται από την έλλειψη οργανωμένων χώρων υποδοχής και συνεργασίας μεταποιητικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, **ο τριτογενής τομέας αποτελεί την ατμομηχανή της οικονομίας που τροφοδοτεί την ανάπτυξη της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου**, δημιουργώντας παράλληλα σημαντικές ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου διαθέτει πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, η οποία σε συνδυασμό με το κλίμα και την τοπική αρχιτεκτονική δημιουργούν ένα ιδιαίτερα ελκυστικό τουριστικό προϊόν. Στόχος της Περιφέρειας είναι η αναβάθμιση και διαφοροποίηση του προϊόντος αυτού με τρόπο που θα μειώσει την υψηλή εποχικότητα και θα επηρεάσει θετικά την απασχόληση και την επιχειρηματικότητα μέσω της επέκτασης της τουριστικής περιόδου και της ανάπτυξης διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων και εμπειριών.

Συμπερασματικά, η μεγάλη ανάπτυξη που γνωρίζει η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου στον τομέα του τουρισμού και το υψηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ που εμφανίζεται στο σύνολο της Περιφέρειας δεν θα πρέπει να αποκρύβει τις εγγενείς και θεμελιώδεις αδυναμίες της που συνδέονται με σαφείς αναπτυξιακές ανάγκες. Τα στοιχεία διάρθρωσης της οικονομικής δραστηριότητας και των επιχειρήσεων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου μαρτυρούν σημαντικά προβλήματα στον παραγωγικό και επιχειρηματικό ιστό της περιφέρειας, ο οποίος κυριαρχείται από την ύπαρξη πολύ μικρών επιχειρήσεων, κατά το πλείστον οικογενειακού και ατομικού χαρακτήρα που αδυνατούν να ενσωματώσουν καινοτομίες και στερούνται δυναμισμού. Ταυτόχρονα, όμως, στερούνται και διαύλων δικτύωσης και μηχανισμών στήριξης που θα ενισχύσουν τη θέση τους απέναντι στον ανταγωνισμό και θα τις καταστήσουν ικανές να αξιοποιήσουν νέα εργαλεία ανάπτυξης, επέκτασης δραστηριοτήτων, βελτιστοποίησης απόδοσης και λειτουργιών, βελτίωσης ποιότητας και ενίσχυσης προβολής. Η οικονομία της Περιφέρειας στερείται, επίσης, ουσιαστικών παραγωγικών και λειτουργικών διασυνδέσεων μεταξύ των τομέων και κλάδων παραγωγής της, το οποίο σε συνδυασμό με τη γεωγραφική ασυνέχεια συμβάλλει ώστε τα νησιά να λειτουργούν ως οιονεί κλειστές οικονομίες περιορισμένης κλίμακας¹³.

---

¹³ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020.

Ψηφιακός μετασχηματισμός

Οι δυσκολίες που προκύπτουν από τον **πολυνησιωτικό χαρακτήρα** της περιφέρειας και οι αυξημένες ανάγκες για απομακρυσμένη εξυπηρέτηση πολιτών και επιχειρήσεων, τόσο στις συναλλαγές τους με τον δημόσιο τομέα όσο και στις μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις, συνιστούν ταυτόχρονα και το εφελθτήριο, ώστε στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου να προωθηθεί εστιασμένα η **ψηφιακή μετάβαση**, καθώς η προστιθέμενη αξία στην περίπτωση τους είναι ιδιαίτερα αυξημένη.

Στον **τομέα της επιχειρηματικότητας** και, δη, του **τουρισμού**, οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) δημιουργούν ένα νέο επιχειρηματικό περιβάλλον, αυτό του ηλεκτρονικού εμπορίου (e-commerce). Παράλληλα, οι εφαρμογές ΤΠΕ μπορούν να προσφέρουν καταλυτικές λύσεις στις αυξημένες ανάγκες που υπάρχουν στην περιφέρεια αναφορικά με την **παροχή υπηρεσιών υγείας** (όπως μέσω της περαιτέρω αναβάθμισης του Εθνικού Δικτύου Τηλεϊατρικής) **και εκπαίδευσης**, καθώς πολλά μικρά νησιά στερούνται κρίσιμων υποδομών και προσβασιμότητας σε βασικές υπηρεσίες δημοσίου συμφέροντος και του κοινωνικού κράτους.

Η **υστέρηση στον δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας** (δείκτης DESI της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) σε εθνικό επίπεδο, όπως αποτυπώνεται στην ετήσια έκθεση της χώρας για το 2019¹⁴, **αντανακλάται και σε επίπεδο Περιφερειών** και αποτελεί σημαντικό εμπόδιο τόσο για την Ελλάδα συνολικά, όσο και για τις Περιφέρειες όσον αφορά την αξιοποίηση των ευκαιριών ανάπτυξης στο πλαίσιο μετάβασης στην ψηφιακή κοινωνία και οικονομία.

Γενικότερα, **στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου εμφανίζεται** περιορισμένη διείσδυση στη χρήση υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, ενώ σημαντική υστέρηση παρουσιάζεται στις ψηφιακές δεξιότητες του πληθυσμού της. Αξίζει να αναφερθεί ότι στην Περιφέρεια εντοπίζεται μικρός αριθμός επιχειρήσεων ΤΠΕ με περιορισμένο κύκλο εργασιών, που επικεντρώνεται κυρίως στην ολοκλήρωση συστημάτων, τη συντήρηση και την υποστήριξη λογισμικού για τις κρατικές υπηρεσίες, και τις επιχειρήσεις του τουριστικού και εμπορικού τομέα. Αυτή η υστέρηση προκαλεί σημαντική διαρροή από ταλαντούχους επαγγελματίες ΤΠΕ από την περιοχή, καθώς οι σχετικές θέσεις εργασίας είναι περιορισμένες, δυσχεραίνοντας τη διείσδυση των ΤΠΕ στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.¹⁵

β) Πράσινη ανάπτυξη

Στις γενικές κατευθύνσεις των εθνικών σχεδίων και στρατηγικών (όπως ο Εθνικός Σχεδιασμός Διαχείρισης Αποβλήτων, η Εθνική Στρατηγική για την Βιοποικιλότητα και η Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή), όπου προβλέπεται, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει εκπονήσει ή έχει δρομολογήσει διαδικασίες για την εκπόνηση των αντίστοιχων περιφερειακών σχεδίων, στα οποία εμπεριέχονται και απαραίτητες δράσεις προς εξειδίκευση και υλοποίηση.

Φυσικό και αστικό περιβάλλον

¹⁴ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

¹⁵ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 8-9.

Στο Νότιο Αιγαίο υπάρχουν 62 περιοχές NATURA καθαρής έκτασης 680.035,67 ha¹⁶, οι οποίες εμπίπτουν στο αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο διαχείρισης.

Παράλληλα βρίσκεται σε εξέλιξη η εκπόνηση των ειδικών περιβαλλοντικών μελετών, η σύνταξη των προεδρικών διαταγμάτων προστασίας και των σχεδίων διαχείρισης (ΣΔ) για τις περιοχές του δικτύου NATURA 2000 της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, με στόχο την ολοκλήρωση του θεσμικού πλαισίου προστασίας των εν λόγω περιοχών και κάλυψη των εθνικών υποχρεώσεων που προκύπτουν από την εφαρμογή των Οδηγιών 92/43/ΕΚ (L 206) και 2009/147/ΕΚ (L 20). Μετά την ολοκλήρωση του ανωτέρω θεσμικού πλαισίου θα είναι δυνατή η υλοποίηση ολοκληρωμένων παρεμβάσεων προστασίας και αποκατάστασης της βιοποικιλότητας στις εκτεταμένες χερσαίες και θαλάσσιες περιοχές NATURA 2000, καθώς και παρεμβάσεις ανάπτυξης των περιοχών αυτών.

Τέλος, στις αστικές περιοχές της περιφέρειας καταγράφονται ανάγκες για την αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος, την ενίσχυση των πράσινων υποδομών, αλλά και τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, καθώς και τον περιορισμό του θορύβου.

Απόβλητα

Για τη διαχείριση των **στερεών αποβλήτων**, σύμφωνα με τον αναθεωρημένο (2016) Περιφερειακό Σχεδιασμό Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ), στα νησιά της Περιφέρειας προβλέπεται η υλοποίηση έως 33 Χώρων Υγειονομικής Ταφής (ΧΥΤ) (18 στις Κυκλάδες και 15 στα Δωδεκάνησα), προκειμένου να σταματήσουν να λειτουργούν και να αποκατασταθούν οι 89 καταγεγραμμένοι Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ). Μέχρι σήμερα λειτουργούν 22 ΧΥΤ (11 στις Κυκλάδες και 11 στα Δωδεκάνησα), 4 Σημεία Μεταφόρτωσης Αποβλήτων στις μικρές Κυκλάδες, ενώ άλλες μονάδες έχουν ολοκληρωθεί ή είναι σε διάφορες φάσεις υλοποίησης.

Οι περισσότεροι ΧΑΔΑ των νησιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου έχουν καταστεί ανενεργοί και μεγάλο μέρος αυτών έχουν αποκατασταθεί. Επίσημα εξακολουθούν να λειτουργούν 8 ΧΑΔΑ (5 στις Κυκλάδες και 3 στα Δωδεκάνησα), ενώ προς αποκατάσταση βρίσκονται ακόμη 7 χώροι (6 στις Κυκλάδες και 1 στα Δωδεκάνησα).

Ο συνολικός προϋπολογισμός των δράσεων του ΠΕΣΔΑ Νοτίου Αιγαίου, ανέρχεται σε περίπου 166 εκ. ευρώ, από τον οποίο η δημόσια δαπάνη εκτιμάται σε περίπου 146 εκ. ευρώ. Λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμένους οικονομικούς πόρους για έργα διαχείρισης απορριμμάτων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, τα προτεινόμενα έργα διακρίνονται σε έργα Α' και Β' χρηματοδοτικής προτεραιότητας. Τα έργα Α' χρηματοδοτικής προτεραιότητας περιλαμβάνουν το σύνολο των βασικών μέτρων / δράσεων που πρέπει να υλοποιηθούν για την επίτευξη των άμεσων στόχων της περιφέρειας με βάση τους διαθέσιμους πόρους, ενώ τα έργα Β' χρηματοδοτικής προτεραιότητας περιλαμβάνουν όλα τα συμπληρωματικά μέτρα / δράσεις για την επίτευξη των στόχων. Ο προϋπολογισμός των έργων Α' Προτεραιότητας ανέρχεται σε 93,42 εκ. €, ενώ ο προϋπολογισμός των έργων Β' Προτεραιότητας σε 52,36 εκ. €. Λαμβάνοντας υπόψη τους εκτιμώμενους διαθέσιμους πόρους του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» (ΕΠ ΥΜΕΠΕΡΑΑ) για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων στο Νότιο Αιγαίο (93,5 εκ. €) το χρηματοδοτικό κενό εκτιμάται σε 52 εκ. €.

Ο ΠΕΣΔΑ πρόκειται να τροποποιηθεί το έτος 2021.

¹⁶ Με βάση τον Αναθεωρημένο Εθνικό Κατάλογο του δικτύου Natura 2000 (Β' 4432/15.12.2017).

Σχετικά με τη διαχείριση των **υγρών αποβλήτων**, σύμφωνα με το Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Διαχείρισης Αστικών Λυμάτων¹⁷, στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου για την εφαρμογή της Οδηγίας 91/271/ΕΟΚ (L 135) έχουν χαρακτηριστεί έξι (6) οικισμοί ως Β΄ Προτεραιότητας και τριάντα (30) οικισμοί ως Γ΄ Προτεραιότητας. Έχει υλοποιηθεί το σύνολο των έργων στους οικισμούς Β΄ Προτεραιότητας, δέκα (10) οικισμοί Γ΄ Προτεραιότητας¹⁸ παρουσιάζονται σε πλήρη συμμόρφωση με την Οδηγία 91/271/ΕΟΚ, με βάση τα δεδομένα του 2016 και του 2017, ενώ οι υπόλοιποι είκοσι (20) οικισμοί δεν είναι σε πλήρη συμμόρφωση με την Οδηγία 91/271/ΕΟΚ [δεκατέσσερις (14) εξ' αυτών έχουν ενταγμένα έργα στο ΕΠ ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020 ενώ οι υπόλοιποι είτε δεν έχουν ωριμότητα είτε βρίσκονται εκτός προδιαγραφών].

Υδατικοί πόροι

Η μειωμένη διαθέσιμη ποσότητα υδατικών πόρων, λόγω των γεωμορφολογικών και κλιματικών χαρακτηριστικών της Περιφέρειας, καθώς και η εποχική αύξηση της ζήτησης, εξαιτίας του τουρισμού, καθιστά κρίσιμο το ζήτημα της διαχείρισής τους. Σύμφωνα με την 1η αναθεώρηση του Σχεδίου Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νοτίου Αιγαίου (EL14), η οποία εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο 2017, προσδιορίζονται 293 επιφανειακά και υπόγεια υδατικά συστήματα (ΥΣ), εκ των οποίων 177 είναι επιφανειακά (ποτάμια, λιμναία, μεταβατικά, παράκτια) και 116 υπόγεια. Σε ότι αφορά τις συνολικές ετήσιες ανάγκες νερού στο Υδατικό Διαμέρισμα (ΥΔ) Νήσων Αιγαίου, αυτές εκτιμήθηκαν στα $204,5 \times 10^6$ m³. Οι κυριότερες ανάγκες σε νερό αφορούν την άρδευση και την ύδρευση, που αποτελούν αντίστοιχα το 54,5% και 44,3% των συνολικών αναγκών σε νερό. Οι ανάγκες του νερού για την κάλυψη των αναγκών της κτηνοτροφίας αποτελούν ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξης του 1,2%, ενώ οι ανάγκες για βιομηχανική χρήση είναι ελάχιστες.

Τα σημαντικότερα θέματα διαχείρισης των υδατικών πόρων στο Υδατικό Διαμέρισμα Νήσων Αιγαίου είναι: α) η ποσοτική και ποιοτική υποβάθμιση, που έχει παρατηρηθεί σε υπόγειους υδροφορείς, και που οφείλεται κατά κανόνα στην υπεράντλησή τους για την κάλυψη υδρευτικών και αρδευτικών αναγκών, β) η κάλυψη της ζήτησης νερού σε σχέση με το μεγάλο υπαρκτό πρόβλημα της έλλειψης νερού στα νησιά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, το οποίο έχει επιδεινωθεί αφενός από την αλλαγή των οικονομιών των νησιών από αγροτικές/κτηνοτροφικές σε οικονομίες παροχής υπηρεσιών (τουρισμός), καθώς και τη μεγάλη απώλεια του μεταφερόμενου νερού στα δίκτυα ύδρευσης (λόγω παλαιότητας του δικτύου), γ) η νιτρορύπανση υπόγειων υδάτων λόγω της γεωργικής δραστηριότητας σε περιοχή της Νάξου, δ) η υποβάθμιση της ποιοτικής κατάστασης των Επιφανειακών Υδάτινων Σωμάτων, ε) οι υδρομορφολογικές αλλοιώσεις των επιφανειακών υδατικών συστημάτων λόγω απολήψεων και της κατασκευής έργων ταμίευσης για την κάλυψη αρδευτικών και υδρευτικών αναγκών και στ) η ανάγκη ποσοτικής διαχείρισης των Επιφανειακών Υδάτινων Σωμάτων, καθώς τα περισσότερα ποτάμια είναι χείμαρροι περιοδικής ροής.

Στο πλαίσιο αυτό, τίθενται ως προτεραιότητα δράσεις ενίσχυσης, αποκατάστασης, εκσυγχρονισμού δικτύων ύδρευσης και έλεγχος διαρροών, δράσεις ενίσχυσης δυναμικότητας δικτύων ύδρευσης,

¹⁷ Εθνικό Επιχειρησιακό Σχέδιο Διαχείρισης Αστικών Λυμάτων Οικισμών Γ΄ Προτεραιότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Τεχνική Γραμματεία Λυμάτων, Μάρτιος 2019.

¹⁸ Εμπορείο Θήρας, Θήρα (Φηρά), Καρτεράδος, Μεσσαριά Θήρας, Περίσσα, Οία, Σέριφος, Νάουσα-Πάρου, Παροικιά-Πάρου και Ίος.

καθώς και δράσεις για την αξιοποίηση και ορθολογική διαχείριση των ομβρίων και θαλασσινών υδάτων.

Ενέργεια

Με την ολοκλήρωση της α' φάσης της διασύνδεσης των Κυκλάδων διασυνδέθηκαν τα ηλεκτρικά συστήματα της Πάρου (συμπεριλαμβάνει τις νήσους Νάξο, Αντίπαρο, Ίο, Σίκινο, Φολέγανδρο, κ.α.), της Σύρου και της Μυκόνου.

Σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και την Κλιματική Αλλαγή (Δεκέμβριος 2019), εντός της περιόδου 2020-2030 θα έχουν διασυνδεθεί σχεδόν όλα τα νησιά του Αιγαίου, ξεκινώντας από τη διασύνδεση της Κρήτης. Στο πλαίσιο αυτό, θα προωθηθούν νέες διασυνδέσεις νησιών της χώρας τα οποία λειτουργούν σήμερα ως αυτόνομα ηλεκτρικά συστήματα, βασιζόμενα κυρίως σε μονάδες ηλεκτροπαραγωγής με καύσιμο πετρέλαιο. Ακόμη και στις περιπτώσεις που η διασύνδεση κάποιων μικρών και απομακρυσμένων ηλεκτρικών συστημάτων δεν είναι τεχνικοοικονομικά αποδοτική, προβλέπεται η υλοποίηση καινοτόμων ενεργειακών εφαρμογών στα συστήματα αυτά στο πλαίσιο ανάπτυξης υβριδικών συστημάτων και πολιτικών για «έξυπΝΑΙ» νησιά. Επισημαίνεται ότι, με την ολοκλήρωση της διασύνδεσης των νησιών θα επιτευχθεί και η αξιοποίηση του δυναμικού Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) με πιο οικονομικό τρόπο.

Για τα νησιά που προβλέπεται να παραμείνουν μη διασυνδεδεμένα, τουλάχιστον για αρκετό διάστημα, προωθείται επίσης μεγάλη μείωση της χρήσης του πετρελαίου για ηλεκτροπαραγωγή με την εγκατάσταση σύγχρονων μονάδων ΑΠΕ σε συνδυασμό με τεχνολογίες αποθήκευσης. Στην κατεύθυνση αυτή προωθείται η εγκατάσταση υβριδικών σταθμών ΑΠΕ, όπως συμβαίνει ήδη στο νησί της Τήλου.

Στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020 υλοποιείται η β' φάση της διασύνδεσης των Κυκλάδων, που περιλαμβάνει υπόγειες και υποβρύχιες καλωδιακές συνδέσεις Πάρου – Νάξου και Νάξου-Μυκόνου, την κατασκευή ενός Υ/Σ 150kV στη Νάξο, καθώς και την 2η υπόγεια και υποβρύχια καλωδιακή διασύνδεση 150 kV Λαυρίου – Σύρου. Επίσης, υλοποιείται η αντικατάσταση υποβρυχίων καλωδίων Λιβιάδι (Ν. Εύβοια) - Άνδρος και Άνδρος – Τήνος. Με την υλοποίηση του έργου αυτού θα επιτευχθεί σημαντική βελτίωση της αξιοπιστίας της διασύνδεσης των Κυκλάδων, καθώς η διασύνδεση Λιβιάδι - Άνδρος και Άνδρος - Τήνος αποτελεί τη δεύτερη τροφοδότηση των Κυκλάδων από την ηπειρωτική χώρα μέσω της Εύβοιας, και θα επιλυθούν θέματα περιβαλλοντικής ρύπανσης λόγω υδραυλικής διαρροής μονωτικού ελαίου στα υφιστάμενα υποβρύχια καλώδια.

Παράλληλα, το μεγάλης ηλικίας και ενεργοβόρο κτιριακό απόθεμα της περιφέρειας απαιτεί δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης, τόσο των κατοικιών, όσο και των δημόσιων κτηρίων, ενώ σημαντική ανάγκη αποτελεί και η αντιμετώπιση της ενεργειακής κατανάλωσης στις επιχειρήσεις. Κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο χρηματοδοτούνται δράσεις αναβάθμισης του ενεργειακού αποθέματος τόσο των δημοσίων κτηρίων όσο και των κατοικιών. Ειδικότερα, αναβαθμίζονται ενεργειακά τουλάχιστον 10 δημόσια / δημοτικά κτίρια, ενώ από το Πρόγραμμα Εξοικονομώ Κατ' Οίκον II ωφελούνται περισσότερα από 300 νοικοκυριά.

Κλιματική αλλαγή, κίνδυνοι από φυσικές καταστροφές

Στο πλαίσιο της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή έχει εκπονηθεί και βρίσκεται σε διαδικασία έγκρισής του το Περιφερειακό Σχέδιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), που

έχει ως στόχο την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της περιφέρειας στην κλιματική αλλαγή σε όλες τις τομεακές πολιτικές, έτσι όπως αυτές περιγράφονται στην Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ). Σε εφαρμογή της Οδηγίας 2007/60/ΕΚ (L 288) για τις πλημμύρες έχει εκπονηθεί από την Ειδική Γραμματεία Υδάτων η Προκαταρκτική Αξιολόγηση Κινδύνων Πλημμύρας, όπου για το Υδατικό Διαμέρισμα των Νήσων Αιγαίου έχουν καθορισθεί 11 Ζώνες Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας (εκ των οποίων οι 5 στην ΠΝΑΙ) και για τις οποίες έχουν εγκριθεί τα Σχέδια Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας. Στο πλαίσιο της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 χρηματοδοτούνται έργα αντιπλημμυρικής προστασίας, ενίσχυσης των δομών πολιτικής προστασίας και των δομών καταπολέμησης των δασικών πυρκαγιών, καθώς και δράσεις προστασίας των ακτών της Περιφέρειας από τη διάβρωση.

Παρόλα αυτά, παραμένουν οι ανάγκες που συναρτώνται με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, γεγονός που επιβάλλει τη θωράκιση των νησιών της περιφέρειας σε κινδύνους που συνδέονται με το κλίμα (πλημμύρες, πυρκαγιές, ξηρασία), καθώς και σε κινδύνους που συνδέονται με ανθρώπινες δραστηριότητες. Ιδιαίτερα αυξημένες είναι οι ανάγκες στον εξωαστικό χώρο, λόγω των δασικών πυρκαγιών, με δεδομένη και την ύπαρξη εκτεταμένων χερσαίων περιοχών NATURA 2000, καθώς και οι ανάγκες διευθέτησης των ρεμάτων και διαχείρισης των ομβρίων υδάτων για την αντιμετώπιση πλημμυρικών φαινομένων, με βάση τις προτεραιότητες ως προς τη διαχείριση των λεκανών απορροής, του Σχεδίου Διαχείρισης Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου. Επίσης, ο πολυνησιωτικός χαρακτήρας της Περιφέρειας, έχει σαν άμεση συνέπεια τις αυξημένες ανάγκες για την προστασία των ιδιαίτερα εκτεταμένων ακτών από τη διάβρωση, ενώ στις οικιστικές περιοχές, πέραν των δράσεων αντιπυρικής και αντιπλημμυρικής προστασίας, αναδεικνύονται ανάγκες μηχανισμών πολιτικής προστασίας και παράλληλης ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού.¹⁹

γ) Κοινωνική ανάπτυξη

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης των επιπτώσεων της παρατεταμένης κρίσης και της ανάγκης προσαρμογής της περιφέρειας στις νέες συνθήκες, η εφαρμογή πολιτικών και δράσεων που συνδέονται με την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης, τη διασφάλιση της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, κατάρτισης και προστασίας της ανθρώπινης υγείας αποτελεί υψηλή προτεραιότητα για την περιφέρεια.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας και οι προκλήσεις που συνδέονται με τα πεδία του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων έχουν ως ακολούθως:

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Ο συνολικός πληθυσμός της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου την περίοδο 2012-2016 διατηρείται στα ίδια περίπου επίπεδα, ενώ την περίοδο 2016-2019 παρουσιάζει σημαντική αύξηση κατά 2,76%, σε αντίθεση με αυτόν του συνόλου της χώρας που παρουσιάζει υποχώρηση καθ' όλη την περίοδο 2011-2019. Παράλληλα το προσδόκιμο ζωής του πληθυσμού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι το δεύτερο υψηλότερο μεταξύ των περιφερειών της χώρας (82,4 έτη), ενώ θετικός είναι σε σταθερή

¹⁹ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 11-15.

βάση και ο ρυθμός φυσικής μεταβολής του συνολικού πληθυσμού (εντονότερη στα νησιά της Δωδεκανήσου). Η κατάσταση αυτή δημιουργεί την ανάγκη για συνέχιση των επενδύσεων, ιδίως στα μικρά νησιά, σε υποδομές και υπηρεσίες φροντίδας των ακραίων ομάδων της ηλικιακής πυραμίδας (παιδιά προσχολικής ηλικίας και σχολικής ηλικίας, ηλικιωμένοι) και τη στήριξη για τη διατήρηση και πρόσβαση στην απασχόληση των ατόμων που φέρουν τη φροντίδα τους (κυρίως γυναικών).

Απασχόληση

Ο δείκτης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (20-64 ετών) της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου το 2018 ανέρχεται στο 71,6% (υψηλότερη τιμή της τελευταίας 15ετίας και δεύτερη υψηλότερη τιμή μεταξύ των Περιφερειών), ενώ αντίστοιχα ο δείκτης απασχόλησης στο 64,0% (έναντι 59,5% της χώρας και τέταρτη υψηλότερη μεταξύ των περιφερειών). Σημαντικά δυσμενέστεροι είναι οι δείκτες της γυναικείας απασχόλησης.

Παρά τις θετικές εξελίξεις στην κατάσταση της απασχόλησης, απόρροια κυρίως της ανάκαμψης της οικονομίας, της βελτίωσης του οικονομικού κλίματος και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας, αλλά και της στήριξης σχετικών πολιτικών από τα διαρθρωτικά ταμεία, **το επίπεδο της ανεργίας εξακολουθεί να παραμένει σε υψηλά επίπεδα** (16,8% το 2018, έναντι 19,3% της χώρας), με την ανεργία των γυναικών να ανέρχεται στο 21,1% (στα ίδια επίπεδα του έτους 2014). Οι διακυμάνσεις του δείκτη (χαμηλότερο επίπεδο ανεργίας μετά το 2009 καταγράφεται τα έτη 2015 και 2017) επηρεάζονται σημαντικά από τις ετήσιες συνολικές επιδόσεις των τομέων που συνδέονται με την τουριστική δραστηριότητα (λιανικό και χονδρικό εμπόριο, μεταφορές, διαμονή και εστίαση), που αθροιστικά το 2018 συγκεντρώνουν το 52,6% των συνολικά απασχολούμενων (ιστορικό υψηλό τελευταίας 10ετίας). Το **ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας** της περιφέρειας στο σύνολο των ανέργων στην περιφέρεια το 2018 **είναι υποδιπλάσιο του εθνικού μέσου όρου και χαμηλότερο του αντίστοιχου ευρωπαϊκού** (32,4% έναντι 70,3% του εθνικού και 44,6% των χωρών της ΕΕ28), ενώ το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας ως προς τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό παραμένει σημαντικά υψηλότερο του ευρωπαϊκού μ.ο (5,5% έναντι 3,0%). Αντίστοιχα **ο δείκτης ανεργίας των νέων ηλικίας 15-24 ετών** το 2018 υποχωρεί στα επίπεδα του 2010 (28,4% ή 2η χαμηλότερη τιμή μεταξύ των περιφερειών της χώρας), τιμή όμως υπερδιπλάσια της προ κρίσης περιόδου (14,9% το 2008) ή σχεδόν υπερδιπλάσια του ευρωπαϊκού μέσου όρου (15,2%).

Για την ανάσχεση των αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης, την ενίσχυση της πρόσβασης των ανέργων στην αγορά εργασίας και τη στήριξη της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων στις νέες συνθήκες στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο έχουν ενεργοποιηθεί παρεμβάσεις που στοχεύουν στην αναβάθμιση προσόντων και δεξιοτήτων και στην ενίσχυση της απασχόλησης και αυτοαπασχόλησης.

Κοινωνική συνοχή

Το 2018 το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ανέρχεται στο 17,5% (3η χαμηλότερη τιμή μεταξύ των περιφερειών της χώρας), ποσοστό υψηλό αλλά ελαφρά χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο της χώρας (18,5%). Παράλληλα, σημαντική πρόκληση για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου αποτελεί η αντιμετώπιση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 2018 το ποσοστό του πληθυσμού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού ανέρχεται σε 35,9% έναντι 31,8% του εθνικού μέσου όρου (4ο υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των περιφερειών της χώρας).

Για την αντιμετώπιση των ζητημάτων κοινωνικής προστασίας και ένταξης των ευάλωτων και ειδικών ομάδων του πληθυσμού έχουν εκπονηθεί και εφαρμόζονται η Περιφερειακή Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης, Καταπολέμησης της Φτώχειας και κάθε μορφής διακρίσεων και το Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη των Ρομά. Στο πλαίσιο αυτό υλοποιούνται δράσεις υποστήριξης ευάλωτων ομάδων όπως Άτομα με Αναπηρία, ηλικιωμένοι, μακροχρόνια άνεργοι, κ.α.

Εκπαίδευση

Το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου συνεχίζει να υπολείπεται σημαντικά εκείνου της χώρας και της **ΕΕ28**. Ειδικότερα το ποσοστό των ατόμων με τριτοβάθμια εκπαίδευση (ISCED 5-8) το 2018 ανέρχεται στο 20,8% (έναντι 31,7% της χώρας και 32,3% της ΕΕ), με ανώτερη δευτεροβάθμια και μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, πλην τριτοβάθμιας (ISCED 3-4) στο 47,3% (έναντι 41,8% της χώρας και 45,8% της ΕΕ), ενώ εξαιρετικά υψηλό παραμένει το ποσοστό των ατόμων με χαμηλή εκπαίδευση (ISCED 0-2), που ανέρχεται στο 31,8% (26,4% στη χώρα και 21,9 στην ΕΕ).

Οι νέοι 15-24 που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση το 2017 ανέρχονται στο 11,8% (συνεχής αύξηση μετά το 2014), ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από τον εθνικό μέσο όρο (6,0%). Αντίστοιχα το 2018, η αναλογία νέων 15-24 και 18-24 ετών που βρίσκονται εκτός αγοράς εργασίας, κατάρτισης και εκπαίδευσης είναι υψηλότερη από την αντίστοιχη της χώρας (15,4% και 21,6% αντίστοιχα) και 5η καλύτερη επίδοση μεταξύ των Περιφερειών της χώρας.

Στον τομέα της εκπαίδευσης το έλλειμμα εντοπίζεται στο επίπεδο αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού των υποδομών και του εξοπλισμού όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, αλλά και στην ενίσχυση της διασύνδεσης εκπαίδευσης, κατάρτισης και αναγκών της αγοράς εργασίας. Στα πεδία αυτά κατευθύνονται και οι δράσεις της προγραμματικής περιόδου 2014 – 2020 στοχεύοντας να καλύψουν μέρος του ελλείμματος που παρατηρείται.

Υγεία

Ο δείκτης υγείας πληθυσμού ενώ εμφάνισε σημαντική ανάκαμψη το 2016 συγκριτικά με το 2013, το 2019 δείχνει τάση μείωσης και αναδεικνύει την ανάγκη για διαρκώς βελτιούμενες, σύγχρονες και ποιοτικές υπηρεσίες υγείας στην Περιφέρεια (με βάση τον Δείκτη RCI 2019-Health καταλαμβάνει την 196η θέση μεταξύ των περιφερειών της ΕΕ). Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου με βάση την αναλογία κατοίκων ανά νοσοκομειακή κλίνη κατατάσσεται στην 9η θέση μεταξύ των περιφερειών της χώρας.

Στον τομέα των υποδομών υγείας πρόβλημα εντοπίζεται στην επάρκεια και την καταλληλότητα των υποδομών στο νησί της Κω, ενώ εξακολουθεί να υφίσταται σημαντική ανάγκη στήριξης των δομών πρωτοβάθμιας υγείας και αναβάθμισης του ιατρικού εξοπλισμού και εργαστηρίων του συνόλου των νοσοκομειακών μονάδων, που γηράσκει τεχνολογικά. Παράλληλα, επίκαιρη εξακολουθεί να είναι η ανάγκη περαιτέρω ενίσχυσης των δικτύων και υποδομών απομακρυσμένης ιατρικής βοήθειας, καθώς και αντιμετώπισης των αναγκών προαγωγής της ψυχικής υγείας και του προβλήματος των εξαρτήσεων. Σημειώνεται ότι οι ως άνω ανάγκες επιτείνονται εκ του γεγονότος ότι οι υποδομές υγείας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου καλούνται να υπηρετήσουν πολλαπλάσιο αριθμό χρηστών των υπηρεσιών τους, λόγω της υψηλής τουριστικής επισκεψιμότητας, σημαντικό τμήμα της οποίας

αφορά αλλοδαπούς τουρίστες, ενώ παράλληλα και ελλείπει σχετικών κινήτρων υπάρχει σημαντική δυσκολία στελέχωσής τους από εξειδικευμένο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό²⁰.

δ) Ανάπτυξη υποδομών

Ο πολυνησιωτικός χαρακτήρας, αλλά και η έντονη τουριστική δραστηριότητα στην ΠΝΑ έχουν σαν συνέπεια την ύπαρξη ιδιαίτερα αυξημένων αναγκών σε λιμενικές υποδομές, τόσο για την ενίσχυση της σύνδεσης της περιφέρειας με την υπόλοιπη χώρα και το εξωτερικό, αλλά και τις συνδέσεις μεταξύ των νησιών, στο εσωτερικό της περιφέρειας. Επιπρόσθετα, υπάρχει η ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας και της ασφάλειας του οδικού δικτύου, των συνδέσεων με τις πύλες εισόδου – εξόδου και τα σημεία τουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Σταδιακά και με την αύξηση του πληθυσμού σε συγκεκριμένες αστικές περιοχές, αναδεικνύεται και το ζήτημα της βελτίωσης της κινητικότητας σε αυτές. Συνεπώς, η ανάπτυξη των υποδομών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου αποτελεί αδήριτη ανάγκη, καθώς συνιστούν παραμέτρους ζωτικής οικονομικής και κοινωνικής σημασίας για την περιοχή.

Μεταφορές

Αρκετά νησιά, εκτός από την απόσταση από το μητροπολιτικό κέντρο της χώρας, βρίσκονται μακριά και από την έδρα / διοικητικό κέντρο της περιφέρειας, ενώ και οι αποστάσεις μεταξύ των νησιών είναι σε πολλές περιπτώσεις σημαντικές. Αυτά τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και οι έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες, προσδίδουν στην περιφέρεια έναν ιδιόμορφο αναπτυξιακό χαρακτήρα, ο οποίος περιλαμβάνει και την έντονη τουριστική δραστηριότητα, με σημαντική εποχικότητα και αντίστοιχες ανισότητες. Οι ανάγκες της περιφέρειας, όπως έχουν αποτυπωθεί στο Στρατηγικό Πλαίσιο Επενδύσεων Μεταφορών (ΣΠΕΜ):

- Ανεπαρκείς λιμενικές υποδομές και έλλειψη ορθολογικού σχεδιασμού ακτοπλοϊκού συστήματος
- Αυξημένο κόστος μεταφοράς προϊόντων στον νησιωτικό χώρο
- Μη ορθολογική οργάνωση λιμενικών χώρων και υπηρεσιών / Χαμηλή αποδοτικότητα λιμανιών
- Εποχικότητα ζήτησης και ανεπάρκεια στην κάλυψη σε περιόδους αιχμής
- Ανεπαρκείς υποδομές κρουαζιέρας

Οι ανάγκες αυτές παραμένουν, καθώς τα έργα που υλοποιούνται, συμβάλλουν θετικά, αλλά υπολείπονται σημαντικά του συνολικά απαιτούμενου εύρους παρεμβάσεων για την κάλυψη των αναγκών αυτών.

Προτεραιότητα και για τη νέα προγραμματική περίοδο είναι η βελτίωση υφιστάμενων λιμανιών και η λειτουργική διασύνδεσή τους με τις υπόλοιπες μεταφορικές υποδομές με στόχο την ενίσχυση της περιφερειακής κινητικότητας, με στόχο την προώθηση της ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης και την εξασφάλιση της ισοδύναμης μεταφορικής εξυπηρέτησης στο σύνολο των πολιτών και ειδικότερα των κατοίκων απομακρυσμένων περιοχών, αλλά και των επισκεπτών της περιοχής, καθώς και της

---

²⁰ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 17-20.

διαπεριφερειακής πρόσβασης των παραγωγικών φορέων στην ηπειρωτική χώρα, αλλά και το εξωτερικό, για τη διακίνηση των αγαθών που παράγουν ή χρησιμοποιούν.

Σχετικά με το οδικό δίκτυο, οι ανάγκες αφορούν στη διασύνδεση των πυλών εισόδου-εξόδου (οδικές συνδέσεις με λιμάνια – αεροδρόμια) με τα σημαντικά κέντρα και τους προβλεπόμενους χώρους των νησιών, καθώς και στις παρεμβάσεις βελτίωσης της οδικής ασφάλειας.

Ψηφιακή συνδεσιμότητα

Με βάση πρόσφατα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ από την ετήσια «Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή των Νήσων Αιγαίου και Κρήτης», το ποσοστό νοικοκυριών και ατόμων που έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία, 68,8%, **υπολείπεται σταθερά και διαχρονικά** έναντι του μέσου όρου της Ελλάδας, αλλά και των μέσων όρων των λοιπών μεγάλων γεωγραφικών περιοχών (NUTS1), παρότι έχει βελτιωθεί σημαντικά, από 47,6% το 2013 (ιδιαίτερη αύξηση, περίπου 19%, σημειώθηκε μεταξύ 2013 και 2014), αν και τα τελευταία χρόνια, από το 2016 και μετά, παρουσιάζεται μια στασιμότητα περί του ποσοστού του 69%.

Η σημαντική **υστέρηση στον δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας** (δείκτης DESI της Ευρωπαϊκής Επιτροπής), όσον αφορά **και στη συνδεσιμότητα**, αποτελεί τροχοπέδη στην αύξηση της διείσδυσης στη χρήση ηλεκτρονικών υπηρεσιών, αλλά και στην αποτελεσματική και αποδοτική ανάπτυξη εφαρμογών ΤΠΕ, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Τα σύγχρονα ενσύρματα και ασύρματα δίκτυα αποτελούν την αναγκαία υποδομή για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας. Από την προγραμματική περίοδο 2007-2013 και σε συνέχεια και στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο, χρηματοδοτήθηκε η Ανάπτυξη Ευρυζωνικών Υποδομών σε Αγροτικές Λευκές Περιοχές και στην ΠΝΑ, μέσω ΣΔΙΤ. Κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο, είναι σε εξέλιξη η διαγωνιστική διαδικασία για το έργο Ultra Fast Broadband (UFBB) για τη δημιουργία συνδέσεων ταχύτητας τουλάχιστον 100 Mbps. Ειδικά για την ΠΝΑ, προβλέπεται η ανάπτυξη των απαραίτητων υποδομών για την κάλυψη περισσότερων των 42.700 συνδέσεων, με εκτίμηση π/υ ΔΔ 30,38εκ.€. Παράλληλα, είναι σε εξέλιξη η διαδικασία διαμόρφωσης οδικού χάρτη, αλλά και η διαβούλευση για τη δημοπράτηση του φάσματος συχνοτήτων για την εισαγωγή και λειτουργία δικτύων 5ης γενιάς στην Ελλάδα.

Επίσης, για την ενίσχυση της ψηφιακής συνδεσιμότητας, υλοποιούνται δράσεις δημιουργίας Δημόσιων Σημείων Ασύρματης Ευρυζωνικής Πρόσβασης στο Διαδίκτυο (WiFi4GR), πλέον αυτών που έχουν ήδη υλοποιήσει οι δήμοι στο πλαίσιο του WiFi4EU, καθώς και δράσεις ανάπτυξης / εκσυγχρονισμού δικτυακών υποδομών και υπηρεσιών για νοσοκομειακές μονάδες και φορείς της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας της περιφέρειας, στο πλαίσιο αντίστοιχων δράσεων για το σύνολο της Χώρας.

Αστική κινητικότητα

Τα Σχέδια Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αστικές περιοχές και τα περίχωρά τους και την ικανοποίηση των αναγκών για την κινητικότητα των ανθρώπων και τη μεταφορά αγαθών στις περιοχές αυτές. Στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, το Πράσινο Ταμείο χρηματοδοτεί την εκπόνηση ΣΒΑΚ σε 13 Δήμους: Κω, Ρόδου, Καλύμνου, Θήρας, Πάρου, Μυκόνου, Άνδρου, Τήνου, Σύρου Ερμούπολης, Νάξου και Μικρών Κυκλάδων, Μήλου, Σίφνου και Σερίφου.

ε) Εξωστρέφεια

Η έννοια της εξωστρέφειας ως επιδιωκόμενη αλλαγή στο παραγωγικό υπόδειγμα συνδέεται με τομείς υψηλών αναπτυξιακών δυνατοτήτων, άμεσα συνδεδεμένους με τα πλεονεκτήματα της Περιφέρειας, και κυρίως τον τουρισμό, τον πολιτισμό και την προώθηση τοπικών προϊόντων.

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου διαθέτει πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, η οποία σε συνδυασμό με το κλίμα και την τοπική αρχιτεκτονική δημιουργούν ένα ιδιαίτερα ελκυστικό τουριστικό προϊόν. Η πρόκληση για τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου συνεχίζει να είναι η ποιοτική αναβάθμιση και η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος ώστε το αποτύπωμα της τουριστικής βιομηχανίας στην οικονομία της να μην εξαντλείται στους αυξημένους αριθμούς επισκεψιμότητας, αλλά να βασίζεται στην ύπαρξη ποιοτικών στοιχείων, τόσο ως προς τα θεμελιώδη της τουριστικής βιομηχανίας όσο και ως προς το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν.

Στην κατεύθυνση αυτή υλοποιούνται δράσεις τουριστικής προβολής, ενισχύεται η επιχειρηματικότητα και η προώθηση τοπικών προϊόντων και υλοποιούνται έργα ανάδειξης και αξιοποίησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (όπως έργα αποκατάστασης ή/και ανάδειξης τοπίων ή/και μνημείων που έχουν ιδιαίτερη φυσική ή πολιτιστική αξία, έργα προστασίας, αποκατάστασης και ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων και μνημείων μείζονος σημασίας, ενταγμένων στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO)²¹.

Η υφιστάμενη κατάσταση, όπως περιγράφηκε στα προηγούμενα πεδία αναφορικά με την επιχειρηματικότητα, τους φυσικούς πόρους, τις υποδομές, δηλώνει τα περιθώρια ανάπτυξης και τις δυσκολίες στην πληρέστερη αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Περιφέρειας.

Προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπισθούν

Τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου στην εφαρμογή του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης είναι τα εξής:

- Χαμηλός βαθμός τεχνικής επάρκειας δικαιούχων.
- Υποστελέχωση – έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού δικαιούχων.
- Συχνές αλλαγές θεσμικού πλαισίου που αφορούν στην υλοποίηση δημοσίων έργων.
- Αλληλοκαλυπτόμενες αρμοδιότητες από εμπλεκόμενους Φορείς, με συνέπεια να σπαταλώνται πολλαπλές εργατοώρες για την ίδια ενέργεια.
- Αδυναμία διαθεσιμότητας των κατάλληλων περιφερειακών δομών υποστήριξης με συνέπεια να παρατηρούνται καθυστερήσεις στην ενεργοποίηση παρεμβάσεων στον τομέα έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης.
- Καθυστερήσεις στις δράσεις διαχείρισης στερεών αποβλήτων κυρίως λόγω αδυναμίας των φορέων και ανωριμότητας των έργων.

Τα βασικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν ώστε να αντιμετωπιστούν τα παραπάνω προβλήματα είναι:

---

²¹ Πρόταση της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για τη διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εκπόνηση του Εταιρικού Συμφώνου για την Ανάπτυξη – ΕΣΠΑ 2021-2027 της χώρας, 2020, σελ. 20-21.

- Η στελέχωση των περιφερειακών και δημοτικών υπηρεσιών με καταρτισμένο στελεχιακό δυναμικό.
- Αναβάθμιση προσόντων και δεξιοτήτων μέσω σεμιναρίων εξειδικευμένων κατάρτισης
- Η δημιουργία ή/και ενίσχυση περιφερειακών δομών.
- Απλοποίηση των διαδικασιών και μείωση των αλληλοκαλυπτόμενων αρμοδιοτήτων από τους εμπλεκόμενους φορείς.

4. Ανάλυση δυνατοτήτων, απειλών, ευκαιριών, αδυναμιών ανά στόχο

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται ανάλυση των δυνατοτήτων, των απειλών, των ευκαιριών και των αδυναμιών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανά αναπτυξιακό στόχο του ΕΠΑ (ανάλυση SWOT).

α) Έξυπνη ανάπτυξη

Αδυναμίες - απειλές:

- Χαμηλές επιδόσεις και επενδύσεις του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα στην έρευνα και ανάπτυξη.
- Ιδιαίτερα περιορισμένος βαθμός διασύνδεσης των επιχειρήσεων με τα ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα.
- Εξάρτηση της σύμπραξης επιχειρήσεων και ερευνητικών φορέων από τις δυνατότητες που προσφέρει η τεχνολογία, λόγω της γεωγραφικής ιδιαιτερότητας της Περιφέρειας και της πολυδιάσπασης του χώρου
- Ευάλωτος χαρακτήρας της περιφέρειας λόγω της δομής της οικονομίας της.
- Πολύ χαμηλό μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων.
- Περιορισμένες δομές/μικρός αριθμός φορέων έρευνας και καινοτομίας.
- Υστέρηση του πληθυσμού σε ψηφιακές δεξιότητες.

Δυνατότητες - Ευκαιρίες:

- Συμβολή των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων και ενεργοποίηση δράσεων στον τομέα έρευνα και ανάπτυξη καθώς και ανάπτυξη δεσμών και συνεργειών μεταξύ επιχειρήσεων, κέντρων έρευνας και ανάπτυξης και στήριξης της τεχνολογικής και εφαρμοσμένης έρευνας.
- Οι δυσκολίες που προκύπτουν από τον πολυνησιωτικό χαρακτήρα της περιφέρειας και οι αυξημένες ανάγκες για απομακρυσμένη εξυπηρέτηση πολιτών και επιχειρήσεων, τόσο στις συναλλαγές τους με το δημόσιο τομέα όσο και στις μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις, συνιστούν ταυτόχρονα και το εφιαλτήριο, ώστε να προωθηθεί εστιασμένα η ψηφιακή μετάβαση στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου η οποία δημιουργεί ευκαιρίες και προοπτικές ανάπτυξης προϊόντων και υπηρεσιών ΤΠΕ σε όλους τους τομείς της οικονομίας και της κοινωνικής ζωής.

β) Πράσινη ανάπτυξη

Αδυναμίες - Απειλές:

- Λόγω της πολυδιάσπασης του χώρου καθίσταται δύσκολη η διαχείριση των στερεών αποβλήτων, καθώς και η διαχείριση των υγρών αποβλήτων.

- Μειωμένη διαθέσιμη ποσότητα υδατικών πόρων και εποχική αύξηση της ζήτησης λόγω τουρισμού καθιστά κρίσιμο το ζήτημα της διαχείρισής τους.
- Ύπαρξη μεγάλης ηλικίας και ενεργοβόρο κτιριακό απόθεμα της περιφέρειας.

Δυνατότητες - Ευκαιρίες:

- Η ολοκλήρωση των διασυνδέσεων των νησιών και η περαιτέρω ανάπτυξη των ΑΠΕ σε συνδυασμό με τεχνολογίες αποθήκευσης θα επιτρέψουν την αξιόπιστη τροφοδότησή τους με οικονομικότερη ενεργειακή ύλη και την αποφυγή χρεώσεων ΥΚΩ λόγω ακριβής ηλεκτροπαραγωγής με καύσιμο εισαγόμενο πετρέλαιο.
- Περαιτέρω ανάπτυξη δράσεων ενεργειακής αναβάθμισης τόσο των κατοικιών, όσο και των δημόσιων κτιρίων θα συμβάλει στην αντιμετώπιση της ενεργειακής κατανάλωσης.

γ) Ανάπτυξη υποδομών

Αδυναμίες - Απειλές:

- Ο πολυνησιωτικός χαρακτήρας, αλλά και η έντονη τουριστική δραστηριότητα έχουν σαν συνέπεια την ύπαρξη ιδιαίτερα αυξημένων αναγκών σε λιμενικές και αεροπορικές υποδομές, σε ασφαλές οδικό δίκτυο και σε βελτίωση της κινητικότητας στις αστικές περιοχές.
- Το αυξημένο κόστος μεταφοράς προϊόντων και η εποχικά αυξημένη ζήτηση δυσχεραίνει την εξασφάλιση της ισοδύναμης μεταφορικής εξυπηρέτησης στο σύνολο των πολιτών.

Δυνατότητες - Ευκαιρίες:

- Άρση της απομόνωσης λόγω της ανάπτυξης, της βελτίωσης και του εκσυγχρονισμού των ενεργειακών δικτύων και των υποδομών καθώς και των ευρυζωνικών δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας.
- Εκσυγχρονισμός των υποδομών μεταφορών.
- Ανάπτυξη δικτύου υδατοδρομίων.

δ) Κοινωνική ανάπτυξη

Αδυναμίες - Απειλές:

- Επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης των τελευταίων ετών.
- Νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες σε συνδυασμό με χαμηλά επίπεδα απασχόλησης και φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού.
- Αδυναμίες λόγω της περαιτέρω επιβάρυνσης και γήρανσης των υποδομών υγείας και εκπαίδευσης.
- Ελλείψεις αθλητικών υποδομών και γήρανση εγκαταστάσεων.

Δυνατότητες - Ευκαιρίες:

- Ενίσχυση της αναβάθμισης των υποδομών αφενός απομακρυσμένης ιατρικής βοήθειας και αφετέρου του ιατρικού εξοπλισμού και των εργαστηρίων του συνόλου των νοσοκομειακών μονάδων.
- Εκσυγχρονισμός των υποδομών και του εξοπλισμού όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης σε συνδυασμό με προγράμματα ενίσχυσης της απασχόλησης ανάπτυξη αθλητικών διοργανώσεων.

ε) Εξωστρέφεια

Αδυναμίες - απειλές:

- Ανισομερής κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας της Περιφέρειας μεταξύ των τομέων παραγωγής και υψηλή συγκέντρωση της στον τριτογενή τομέα.
- Χωρική υπερσυγκέντρωση του τουρισμού σε συγκεκριμένα νησιά.
- Δυσχέρεια αναπτυξιακών προοπτικών λόγω περιορισμών του πρωτογενούς τομέα εξαιτίας του πολυδιάσπαρτου των νησιών και του μικρού μεγέθους των εκμεταλλεύσεων.
- Κρίση του τριτογενούς τομέα λόγω της τελευταίας υγειονομικής κρίσης.

Δυνατότητες - Ευκαιρίες:

- Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας με έμφαση στη μεταποίηση και τα προϊόντα αγροδιατροφής.
- Ανάπτυξη θεματικού τουρισμού και αγροτουρισμού.
- Υλοποίηση Ολοκληρωμένων Στρατηγικών Βιώσιμης και Χωρικής Ανάπτυξης καθώς και δράσεων προστασίας, ανάδειξης και αξιοποίησης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών.
-

5. Αποτίμηση υπάρχουσας κατάστασης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων που έχει θέσει η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, έχουν ενταχθεί και υλοποιούνται έργα και δράσεις που οδηγούν στην πρόοδο, την οικονομική ανάταξη της περιφέρειας, στοχεύοντας σε ένα νέο βιώσιμο και χωρίς αποκλεισμούς αναπτυξιακό υπόδειγμα.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο συνολικός προϋπολογισμός των ενταγμένων έργων ανά ΣΑΕΠ και ΣΑΜΠ.

ποσά σε ευρώ

ΣΑΕΠ/ΣΑΜΠ	Συνολικός Προϋπολογισμός Έργων ΣΑΕΠ/ΣΑΜΠ	Συνολικές Κατανομές έως 30/11/2020	Υπόλοιπο προς ανάλωση
ΣΑΜΠ 067	9.651.964,90	3.295.255,91	6.356.708,99
ΣΑΜΠ 967	6.620.000,00	0	6.620.000,00
ΣΑΕΠ 067	35.008.149,37	26.676.158,87	8.331.990,50
ΣΑΕΠ 167	9.292.337,55	9.292.337,55	0,00
ΣΑΕΠ 767	30.152.376,32	9.751.566,45	20.400.809,87
ΣΑΕΠ 567	100.625.859,41	47.672.650,81	52.953.208,60

B. Η αναπτυξιακή στρατηγική για την περίοδο 2021-2025

1. Η στρατηγική της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για την περίοδο 2021-2025

Ο απώτερος στόχος της οικονομικής πολιτικής της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι η εξασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης της περιφέρειας, η πληρέστερη δυνατή αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της και η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας του περιβάλλοντος σε αυτή. Για την επίτευξη των παραπάνω, απαιτείται σταδιακή αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος της οικονομίας, που να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας απέναντι σε μεγάλες προκλήσεις και απροσδόκητες εξελίξεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, κατά τον σχεδιασμό του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης ελήφθησαν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, οι ανάγκες που υπάρχουν και πρέπει να καλυφθούν, καθώς επίσης και οι προοπτικές ανάπτυξης προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί και να αντιμετωπισθούν οι επιπτώσεις της δημοσιονομικής και υγειονομικής κρίσης που βιώνουμε.

Λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση που προηγήθηκε και τις δυνατότητες χρηματοδότησης έργων και δράσεων μέσω του ΕΣΠΑ 2021-2027 και των Επιχειρησιακών του Προγραμμάτων, μέσω άλλων συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, αλλά και μέσω των Τομεακών Προγραμμάτων Ανάπτυξης, οι βασικές κατευθύνσεις και στρατηγικές επιλογές της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου για την περίοδο 2021-2025 συνοψίζονται στα παρακάτω:

- **Βιώσιμη ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος**

Με στόχο να είναι διατηρήσιμη η ανάπτυξη της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και να πετυχαίνει υψηλές επιδόσεις σε όρους κοινωνικής ευημερίας, απαραίτητη είναι η μέριμνα για την **ορθή διαχείριση των πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος**. Επιπλέον, η αλλαγή του κλίματος αποτελεί τη μεγαλύτερη πρόκληση που θα αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα τα επόμενα χρόνια, επηρεάζοντας κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας. Για αυτόν τον λόγο, η πράσινη ανάπτυξη αποτελεί έναν από τους τέσσερις βασικούς πυλώνες του αναπτυξιακού σχεδιασμού του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου (ΠΠΑ ΠΝΑΙ). Η αποφυγή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, μπορούν να επιτευχθούν με μια δομημένη και προσαρμοσμένη στους παραπάνω στόχους οικονομική δραστηριότητα. Αυτό βεβαίως απαιτεί και την αναβάθμιση των υποδομών περιβάλλοντος, που αφορούν τη διαχείριση του νερού, την επεξεργασία των υγρών αποβλήτων, τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων, τις πολεοδομικές παρεμβάσεις και την προστασία περιοχών φυσικού κάλλους.

- **Συντήρηση και ανάπτυξη υφιστάμενων υποδομών και ειδικά υποδομών μεταφορών**

Οι **υποδομές** της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου παίζουν καταλυτικό ρόλο για την οικονομική της ανάπτυξη. Γι αυτόν τον λόγο, η συντήρηση και η ανάπτυξη των υποδομών, καθώς και η ολοκλήρωση όλων των υποδομών που είναι σε εξέλιξη, ασχέτως τρόπου χρηματοδότησης, αναδεικνύεται ως ένας από τους τέσσερις αναπτυξιακούς στόχους του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Έχοντας ως δεδομένο τα ιδιαίτερα προβλήματα προσπελασιμότητας λόγω της πολυνησιακής μορφής της περιφέρειας, στόχος είναι μέσω των έργων-δράσεων του ΠΠΑ η βελτίωση της παρούσας κατάστασης στις μεταφορές. Ωστόσο η προσπελασιμότητα ερμηνεύεται τόσο σαν χωρική πρόσβαση όσο και σαν δυνατότητα βελτιωμένης πρόσβασης των κατοίκων και επισκεπτών σε υπηρεσίες. Επομένως, η ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού συστήματος μεταφορών της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, θα πρέπει να αντιμετωπίσει όχι μόνο τη διάσταση της νησιωτικότητας, αλλά και τη διαφοροποιημένη έντασή του μέσα στον νησιωτικό χώρο.

- **Κοινωνική συνοχή**

Μια επιπλέον σημαντική διάσταση της οικονομικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι η **εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και ευημερίας**. Εξάλλου, η μεγέθυνση της

οικονομίας δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά είναι επιθυμητή στον βαθμό που βελτιώνει τις συνθήκες διαβίωσης στο σύνολο της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων και των ευπαθών ομάδων πληθυσμού. Ειδικά στις συνθήκες μιας πολυνησιωτικής περιφέρειας, η ενίσχυση δράσεων υγείας και οι επενδύσεις στην εκπαίδευση και τον αθλητισμό, παράλληλα με τη μέριμνα για τις ειδικές ομάδες αποτελούν προαπαιτούμενα για μια ανάπτυξη με επίκεντρο τον άνθρωπο.

- **Ενίσχυση της εξωστρέφειας**

Ιδιαίτερης βαρύτητας είναι οι παρεμβάσεις **ενίσχυσης της εξωστρέφειας** της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, καθώς αποτελεί βασικό συστατικό της επιδιωκόμενης αλλαγής του ελληνικού παραγωγικού υποδείγματος και συμβάλλει στην επιδιωκόμενη διαφοροποίηση και αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της Περιφέρειας. Η αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και η καινοτομική χρήση των μέσων της σύγχρονης και υψηλής τεχνολογίας για την ανάδειξη αρχαιολογικών και ιστορικών τόπων καθώς και του διαθέσιμου αρχιτεκτονικού και μουσειακού υλικού, των παραδόσεων και ιστορικών γεγονότων, βελτιώνουν την εικόνα (image) της Περιφέρειας και δημιουργούν συνειρμούς που μπορούν τελικά να αποτελέσουν συστατικά ενός ελκυστικού και αναγνωρίσιμου brand name.

2. Στόχοι Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Σε αυτή την κατεύθυνση, οι **αναπτυξιακοί στόχοι του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου** αναπτύσσονται σε τέσσερις πυλώνες:

- **Πράσινη ανάπτυξη**

Η ορθή διαχείριση των πόρων και η προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη μιας οικονομίας. Η κλιματική αλλαγή αποτελεί μια πραγματικότητα την οποία καλούνται όλοι οι φορείς να αντιμετωπίσουν. Σε αυτό το πλαίσιο, η υλοποίηση δράσεων που θα προλαμβάνουν ή θα περιορίζουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής οδηγούν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης μετά από την εκδήλωση των καταστροφικών φαινομένων και στην ομαλή επαναφορά των υποδομών σε λειτουργία. Επιπλέον, η αποτελεσματική διαχείριση των πόρων αποτελεί επιδίωξη για την ομαλή μετάβαση σε κυκλική οικονομία. Η προσπάθεια πράσινης ανάπτυξης συμβάλλει και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων της περιφέρειας. Παρεμβάσεις που θα ενταχθούν σε αυτόν τον στόχο θα προσδώσουν προστιθέμενη αξία, καθώς περιλαμβάνουν δράσεις που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των πολιτών της περιφέρειας και παρέχουν δυνατότητες νέων επιχειρηματικών προσπαθειών.

- **Κοινωνική ανάπτυξη**

Η ανάπτυξη της οικονομίας δεν αποτελεί αυτοσκοπό για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, παρά μόνο όταν αυτή στοχεύει στην εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας των πολιτών της. Έτσι στο πλαίσιο της κοινωνικής ανάπτυξης, τα έργα που θα ενταχθούν θα προσδώσουν στους

πολίτες της περιφέρειας βελτιωμένες συνθήκες διαβίωσης, αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης αλλά και στην αντιμετώπιση προβλημάτων και αναγκών που προέκυψαν ως αποτέλεσμα της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19. Έτσι οι επενδύσεις στον τομέα της υγείας, οι κοινωνικές επενδύσεις για την στήριξη της οικογένειας, οι παρεμβάσεις με έργα για την στήριξη της δημόσιας εκπαίδευσης και του αθλητισμού αποτελούν βασικό εργαλείο για κοινωνική ανάπτυξη και άμβλυση των θεμάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης και ανισοτήτων.

- **Ανάπτυξη υποδομών**

Οι υποδομές μεταφορών αποτελούν βασικό παράγοντα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας περιοχής. Η συντήρηση και η ανάπτυξή τους αποτελούν στόχο για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, καθώς η γεωγραφική θέση των νησιών της καθιστά αυτόν τον στόχο πρωταρχικής σημασίας για την υγεία, την ασφάλεια και ευημερία των πολιτών της. Παράλληλα, το σύνολο σχεδόν των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας πολυνησιωτικής περιφέρειας συνδέεται άμεσα με την επάρκεια και την αξιοπιστία των υποδομών μεταφορών, γεγονός που επαυξάνεται από τη σημαντική θέση του τουρισμού και συναφών δραστηριοτήτων στα οικονομικά μεγέθη της περιφέρειας. Η ανάπτυξη των υποδομών, οδικών, λιμενικών και άλλων, εξασφαλίζει και την άμβλυση των ανισοτήτων που απορρέουν από την απομόνωση κάποιων νησιών και τον κοινωνικό αντίκτυπο που προκαλεί αυτή η απομόνωση.

- **Εξωστρέφεια**

Οι παρεμβάσεις ενίσχυσης της εξωστρέφειας της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου αποτελούν προαπαιτούμενο του παραγωγικού υποδείγματος που επιθυμεί να έχει. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από έργα και δράσεις με υψηλές αναπτυξιακές δυνατότητες σε τομείς όπως ο τουρισμός, ο πολιτισμός και ο αγροδιατροφικός τομέας. Οι δράσεις αυτές προσβλέπουν σε περαιτέρω αναπτυξιακή ώθηση της οικονομίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με έμφαση σε νέα διαφοροποιημένα προϊόντα και υπηρεσίες.

3. Ειδικό αναπτυξιακό στόχο Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Οι αναπτυξιακοί στόχοι του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου εξειδικεύονται σε ειδικούς αναπτυξιακούς στόχους ως εξής:

1. **Πράσινη ανάπτυξη**

- ✓ Μετάβαση στην κυκλική οικονομία
- ✓ Προστασία του περιβάλλοντος
- ✓ Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

2. **Κοινωνική ανάπτυξη**

- ✓ Προαγωγή της υγείας
- ✓ Επενδύσεις στον αθλητισμό και την εκπαίδευση
- ✓ Ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής με έμφαση στην κοινωνική πρόνοια

3. Ανάπτυξη υποδομών

- ✓ Ανάπτυξη, βελτίωση και εκσυγχρονισμός των μεταφορών

4. Εξωστρέφεια

- ✓ Προστασία και ανέδειξη πολιτιστικού αποθέματος
- ✓ Ανάπτυξη και προώθηση τουριστικού προϊόντος

4. Προτεραιότητες Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανά αναπτυξιακό στόχο

Οι προτεραιότητες του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανά αναπτυξιακό στόχο είναι οι παρακάτω:

Πράσινη ανάπτυξη

- Ενεργειακή απόδοση
- Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων
- Ανάπτυξη υποδομών προστασίας
- Παροχή πόσιμου νερού και διαχείριση υδάτων
- Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων
- Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής και αποδοτικής χρήσης πόρων
- Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς
- Πράσινες πόλεις

Κοινωνική ανάπτυξη

- Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός υποδομών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης
- Υγεία - υποδομές, εξοπλισμός
- Υποδομές στον τομέα του αθλητισμού
- Κοινωνικές επενδύσεις (στήριξη της οικογένειας, ενίσχυση προσχολικής αγωγής)
- Ενίσχυση υποδομών για βελτίωση της ενσωμάτωσης ατόμων με αναπηρία

Ανάπτυξη υποδομών

- Λιμενικές υποδομές
- Οδικές υποδομές
- Υδατοδρόμια
- Οδική ασφάλεια

Εξωστρέφεια

- Προώθηση τουρισμού με έμφαση στις ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές
- Προώθηση και ανάπτυξη υποδομών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού
- Ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος
- Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Μουσεία και πολιτιστικά κέντρα
- Υποδομές και δράσεις σύγχρονου πολιτισμού
- Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες

5. Συσχέτιση στόχων και προτεραιοτήτων Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με ΕΠΑ

A. Συσχέτιση στόχων

Έχοντας ως στόχο την διασφάλιση της βιωσιμότητας της ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας απέναντι σε προκλήσεις και σε απροσδόκητες εξελίξεις, η οικονομική πολιτική της χώρας πρέπει να διασφαλίζει την όσο τον δυνατόν μεγαλύτερη σύγκλιση των περιφερειών και την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Σε αυτό το πλαίσιο αναπτύχθηκαν οι αναπτυξιακοί στόχοι του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ) σε πέντε πυλώνες:

1. Έξυπνη ανάπτυξη
2. Πράσινη ανάπτυξη
3. Κοινωνική ανάπτυξη
4. Ανάπτυξη υποδομών
5. Εξωστρέφεια

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου στοχεύοντας στην εξασφάλιση της αειφορίας, στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων της και έχοντας ως άξονα τη συνετή διαχείριση και αξιοποίηση των πόρων, ακολουθεί το πλαίσιο ανάπτυξης των στόχων του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης.

Παράλληλα, λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες της περιφέρειας, οι χρηματοδοτικοί περιορισμοί καθώς και προγράμματα και δράσεις που λειτουργούν συμπληρωματικά με το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης και βρίσκονται ήδη σε στάδιο υλοποίησης ή σχεδιασμού, όπως το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου 2014-2020 και δράσεις των τομεακών προγραμμάτων της ίδιας προγραμματικής περιόδου που χωροθετούνται στο Νότιο Αιγαίο καθώς και δράσεις εθνικών προγραμμάτων όπως το Ειδικό Πρόγραμμα Νοτίου Αιγαίου, το Πρόγραμμα «Φιλόδημος» και το Πρόγραμμα «Αντώνης Τρίτσης». Στόχος είναι να εξασφαλίζεται συνέργεια και συμπληρωματικότητα των δράσεων, να αποφεύγονται οι επικαλύψεις και να δίνεται προτεραιότητα σε διαπιστωμένες ανάγκες στις οποίες δεν στοχεύουν ή δεν μπορούν για οποιοδήποτε λόγο να καλύψουν άλλα προγράμματα.

Έτσι εξειδικεύοντας και μεταφράζοντας τις ανάγκες της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, το ΠΠΑ υιοθετεί τέσσερις από τους πέντε αναπτυξιακούς στόχους του ΕΠΑ. Ποιο συγκεκριμένα οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι:

1. Πράσινη ανάπτυξη
2. Κοινωνική ανάπτυξη
3. Ανάπτυξη υποδομών
4. Εξωστρέφεια

Β. Συσχέτιση προτεραιοτήτων

Οι προτεραιότητες του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου συσχετίζονται με τις εξής προτεραιότητες του ΕΠΑ:

1. Πράσινη ανάπτυξη

- 2.1 Ενεργειακή απόδοση
- 2.3 Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων
- 2.4 Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων
- 2.6 Παροχή πόσιμου νερού και διαχείριση υδάτων και υγρών αποβλήτων
- 2.8 Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής και αποδοτικής χρήσης πόρων
- 2.9 Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ)
- 2.10 Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς (βιοποικιλότητα, περιοχές NATURA κλπ)
- 2.11 Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)

Η ανάδειξη της πράσινης ανάπτυξης ως βασικού αναπτυξιακού στόχου της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου πηγάζει κυρίως από την ανάγκη για προστασία του περιβάλλοντος και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια πράσινης ανάπτυξης έχει η διαδικασία μετασχηματισμού του ενεργειακού τομέα. Οι σχετικές προτεραιότητες περιλαμβάνουν πρωτοβουλίες για **αύξηση της ενεργειακής απόδοσης** και αύξηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τεχνολογιών συμπαραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και θερμότητας.

Πέρα από ενέργειες που αποβλέπουν στον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής, υπάρχει έντονη ανάγκη και για υλοποίηση δράσεων που θα περιορίζουν τις επιπτώσεις που αυτή προκαλεί μέσα από την αυξημένη συχνότητα ακραίων καιρικών φαινομένων. Αναδεικνύονται έτσι ως προτεραιότητες η **ανάπτυξη υποδομών πρόληψης και διαχείρισης κινδύνων και προστασίας**, η υλοποίηση δράσεων πρόληψης, ετοιμότητας, αντιμετώπισης και βραχείας αποκατάστασης με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τις πρώτες ώρες και ημέρες μετά την εκδήλωση της καταστροφής, καθώς και η επαναφορά των πληγείσων υποδομών σε λειτουργία.

Αντίστοιχες προεκτάσεις στο θέμα της αλλαγής του παραγωγικού υποδείγματος έχουν και οι πρωτοβουλίες για την **ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς** της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Οι ανάγκες για προστασία του περιβάλλοντος δημιουργούν σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες, αρκεί να υπάρχουν οι συνθήκες για την αποτίμηση και ανταμοιβή (monetisation) της αξίας που δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο. Αντίστοιχα, ενώ η προστασία της φυσικής κληρονομιάς έχει εγγενή αξία, η ανάδειξή της επιτρέπει την αξιοποίησή

της στην ανάπτυξη και προώθηση προϊόντων, όπως τουριστικοί προορισμοί, φυτικά καλλυντικά προϊόντα και προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ. Εκτός από την προστασία του περιβάλλοντος, οι **πράσινες πόλεις** προσφέρουν, με τον τρόπο αυτό μια καλύτερη ποιότητα ζωής στους κατοίκους τους και συνεισφέρουν στην προσέλκυση επενδύσεων.

2. Κοινωνική ανάπτυξη

- 3.1 Υγεία - υποδομές, εξοπλισμός
- 3.4 Ενίσχυση υποδομών για βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με αναπηρία
- 3.5 Κοινωνικές επενδύσεις (πχ στήριξη της οικογένειας, ενίσχυση προσχολικής αγωγής)
- 3.8 Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός υποδομών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης (όπως μετάβαση σε αποκεντρωμένο σύστημα μεγαλύτερων και λιγότερων μονάδων, ενίσχυση ψηφιακών και λοιπών υποδομών και επιμόρφωση εκπαιδευτικών)
- 3.13 Υποδομές στον τομέα του αθλητισμού

Ενώ βασική επιδίωξη των προτεραιοτήτων της κοινωνικής ανάπτυξης είναι η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, σημαντική είναι η συνεισφορά των δράσεων που εντάσσονται σε αυτές τις προτεραιότητες και στην αντιμετώπιση άλλων σημαντικών αναπτυξιακών αναγκών. Ενδεικτικά, όπως αναδείχθηκε από τις σοβαρότατες επιπτώσεις της πανδημίας στην παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα, οι επενδύσεις στον τομέα της **δημόσιας υγείας**, πέρα από την άμεση ενίσχυση της κοινωνικής ωφέλειας, είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση της πρόκλησης της εξάπλωσης της τρέχουσας και ενδεχόμενων μελλοντικών πανδημιών και για κάθε απειλή για την δημόσια υγεία. Επιπλέον, οι **κοινωνικές επενδύσεις** για τη στήριξη της οικογένειας και την ενίσχυση της προσχολικής αγωγής, καθώς και οι υπόλοιπες παρεμβάσεις για τη στήριξη της **δημόσιας εκπαίδευσης**, αποτελούν το βασικό εργαλείο παρέμβασης για μετριασμό των δυσμενών δημογραφικών τάσεων και την εξασφάλιση κοινωνικής συνοχής και ίσως ευκαιριών για όλους.

Παράλληλα η **ανάπτυξη των υποδομών στον τομέα του αθλητισμού** συμβάλει στην πρόωθηση του μαζικού αθλητισμού και με τον τρόπο αυτό συνδέεται με την προαγωγή της υγείας, της ευεξίας και της κοινωνικής συνοχής.

3. Ανάπτυξη υποδομών

- 4.3. Λιμενικές υποδομές
- 4.5. Οδικές υποδομές
- 4.7. Υδατοδρόμια
- 4.8. Οδική ασφάλεια

Οι περισσότερες από τις προτεραιότητες της ανάπτυξης υποδομών αφορούν συγκεκριμένους τομείς με σημαντικά περιθώρια για εκσυγχρονισμό, βελτίωση, συντήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη ή ολοκλήρωση, όπως **τα λιμάνια, οι οδικές υποδομές και τα υδατοδρόμια**.

4. Εξωστρέφεια

- 5.1 Προώθηση τουρισμού με έμφαση στις ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές
- 5.2 Προώθηση και ανάπτυξη υποδομών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού (όπως health & wellness, city break, αγροτουρισμός, ορειβατικός τουρισμός)
- 5.3 Προστασία και ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος
- 5.4 Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς
- 5.5 Μουσεία και πολιτιστικά κέντρα
- 5.6 Υποδομές και δράσεις σύγχρονου πολιτισμού
- 5.7 Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες

Βασικός σκοπός των συγκεκριμένων προτεραιοτήτων είναι η κάλυψη της ανάγκης για αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος, καθώς και η πληρέστερη δυνατή αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου όσον αφορά το ευνοϊκό κλίμα, το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει. Ωστόσο, αρκετές από τις προτεραιότητες, ειδικά στον τομέα του πολιτισμού, έχουν και άμεση επίδραση στην κοινωνική ευημερία των πολιτών και επομένως εξυπηρετούν ταυτόχρονα και κοινωνικές αναπτυξιακές ανάγκες.

Αναλυτικότερα, δυο από τις προτεραιότητες αφορούν αμιγώς στον τουριστικό κλάδο. Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει καθιερωθεί ως ένας κορυφαίος προορισμός για παραθερισμό, ωστόσο υπάρχουν ακόμα σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης **σε ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές**, όπως η Ρωσία, η Κίνα και η Ινδία. Ενδεικτικές δράσεις θα αφορούν προωθητικές ενέργειες, για στοχευμένες τουριστικές καμπάνιες, εκθέσεις, καθώς και διαφημίσεις σε κοινωνικά δίκτυα και παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ακόμα σημαντικότερα περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης, υπό την προϋπόθεση της ανάπτυξης και των αντίστοιχων υποδομών, υπάρχουν και στον τομέα των **εναλλακτικών μορφών τουρισμού**. Ενδεικτικά έργα εδώ αφορούν στην προώθηση και ανάπτυξη των υποδομών για τον τουρισμό υγείας και ευεξίας (health & wellness), την ανάπτυξη δεύτερης κατοικίας για άτομα τρίτης ηλικίας, τον αγροτουρισμό, τον ορειβατικό τουρισμό, τον θρησκευτικό και τον γαστρονομικό τουρισμό. Σημαντικά περιθώρια υπάρχουν και για την προσέλκυση επισκεπτών με αναπηρία, μέσα από τις κατάλληλες προσαρμογές στις τουριστικές υποδομές της Περιφέρειας και τη βελτιωμένη πρόσβαση σε εγκαταστάσεις πολιτισμού.

Εκτός από το ευνοϊκό κλίμα και το φυσικό κάλλος, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου προσελκύει πολλούς επισκέπτες από το εξωτερικό και λόγω του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος της. Η **προστασία, ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς**, ειδικά σε μέρη που έχουν τις υποδομές για να υποστηρίξουν αυξημένη ροή επισκεπτών, αποτελεί προτεραιότητα. Άλλες σχετικές προτεραιότητες, τόσο με οικονομικές όσο και με κοινωνικές προεκτάσεις, αφορούν την **ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος**, τη δημιουργία και τον εκσυγχρονισμό **μουσείων και πολιτιστικών κέντρων**, καθώς και την προώθηση του **σύγχρονου πολιτισμού** και της **γαστρονομικής παράδοσης**. Σημαντική μπορεί να είναι η αναπτυξιακή ώθηση και από την ανάπτυξη των **πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών**.

6. Ενδεικτικές δράσεις - Έργα που θα χρηματοδοτηθούν από το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανά στόχο και ανά προτεραιότητα

1. Στόχος: Πράσινη ανάπτυξη

- **Προτεραιότητα: Ενεργειακή απόδοση**
Δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης δημοσίων κτιρίων
- **Προτεραιότητα: Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων**
  - Μελέτες και έργα αντιπλημμυρικής προστασίας
  - Βελτίωση - συντήρηση - αποκατάσταση υποδομών πρόληψης καταστροφών
- **Προτεραιότητα: Ανάπτυξη υποδομών προστασίας**
Βελτίωση - συντήρηση - αποκατάσταση δικτύων ομβρίων
- **Προτεραιότητα: Παροχή πόσιμου νερού και διαχείριση υδάτων**
  - Εγκατάσταση, βελτίωση μονάδων αφαλάτωσης
  - Κατασκευή, αντικατάσταση δικτύων ύδρευσης
  - Έργα αποθήκευσης, μεταφοράς, διαχείρισης νερού
- **Προτεραιότητα: Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων**
  - Μελέτες και έργα δικτύων και εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων
  - Μελέτες και έργα διαχείρισης στερεών αποβλήτων
- **Προτεραιότητα: Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής και αποδοτικής χρήσης πόρων**
Κατασκευή - βελτίωση - συντήρηση σφαγείων
- **Προτεραιότητα: Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς**
  - Κατασκευή, βελτίωση μονοπατιών
  - Συντήρηση, βελτίωση περιοχών φυσικού κάλους
- **Προτεραιότητα: Πράσινες πόλεις**
  - Προμήθεια πράσινων μέσων μεταφοράς
  - Αναπλάσεις, πεζοδρομήσεις αστικών περιοχών
  - Αντικατάσταση δημοτικού φωτισμού

2. Στόχος: Κοινωνική ανάπτυξη

- **Προτεραιότητα: Υγεία - Υποδομές - Εξοπλισμός**
  - Συντηρήσεις βελτιώσεις μονάδων υγείας
  - Εξοπλισμός μονάδων υγείας
  - Προγράμματα προαγωγής - προστασίας δημόσιας υγείας
- **Προτεραιότητα: Υποδομές στον τομέα του αθλητισμού**
Κατασκευές - συντηρήσεις αθλητικών εγκαταστάσεων
- **Προτεραιότητα: Κοινωνικές επενδύσεις (στήριξη της οικογένειας, ενίσχυση προσχολικής αγωγής)**
  - Μελέτες - κατασκευές βρεφονηπιακών σταθμών
  - Συντήρηση βελτίωση λοιπών υποδομών πρόνοιας
- **Προτεραιότητα: Ενίσχυση υποδομών για βελτίωση της ενσωμάτωσης ΑμεΑ**
Παρεμβάσεις για τη βελτίωση της προσβασιμότητας
- **Προτεραιότητα: Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης**
Μελέτες - κατασκευές - συντηρήσεις σχολικών κτιρίων

3. Στόχος: Ανάπτυξη υποδομών

- **Προτεραιότητα: Λιμενικές υποδομές**
Μελέτες - κατασκευές - συντηρήσεις λιμενικών έργων
- **Προτεραιότητα: Οδικές υποδομές**
Μελέτες - κατασκευές - συντηρήσεις οδικών υποδομών
- **Προτεραιότητα: Υδατοδρόμια**
Μελέτη - κατασκευή έργων υδατοδρομίων
- **Προτεραιότητα: Οδική ασφάλεια**
Μελέτη - κατασκευή έργων οδικής ασφάλειας

4. Στόχος: Εξωστρέφεια

- **Προτεραιότητα: Προώθηση τουρισμού με έμφαση στις ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές**

Στοχευμένες δράσεις προβολής του τουριστικού προϊόντος της Περιφέρειας

- **Προτεραιότητα: Προώθηση και ανάπτυξη υποδομών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού**
  - Δράσεις προώθησης εναλλακτικού τουρισμού
  - Έργα υποδομών αγκυροβολίων τουριστικών σκαφών

- **Προτεραιότητα: Ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος**

Έργα αποκατάστασης και ανάπτυξης αρχαιολογικών μνημείων, πολιτιστικών και θρησκευτικών χώρων.

- **Προτεραιότητα: Προστασία, Ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς**

Δράσεις για την ανάπτυξη και προβολή του πολιτιστικού αποθέματος της Περιφέρειας

- **Προτεραιότητα: Μουσεία και πολιτιστικά κέντρα**
  - Συντήρηση, βελτίωση μουσείων και πολιτιστικών κέντρων
  - Έργα διαχείρισης συλλογών μουσείων, έργα εγκαταστάσεων εκθέσεων και δράσεις δημιουργίας εποπτικού υλικού.

- **Προτεραιότητα: Υποδομές και δράσεις σύγχρονου πολιτισμού**

Δημιουργία πολυχώρων αθλητισμού και συνεδριακών κέντρων.

- **Προτεραιότητα: Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες**

Δράσεις για την προώθηση σύγχρονης τέχνης και πολιτισμού.

5. Στόχος: Υποστήριξη προγραμμάτων

- **Προτεραιότητα: Διοικητική υποστήριξη**

Διοικητικά έξοδα Περιφέρειας και δαπάνες εκτός έδρας μετακινήσεων.

- **Προτεραιότητα: Τεχνική Βοήθεια**

Διοικητική υποστήριξη της Υπηρεσίας Διαχείρισης, για τον προγραμματισμό, υλοποίηση, παρακολούθηση και έλεγχο του Προγράμματος.

7. Τεκμηρίωση ανάγκης χρηματοδότησης δράσεων - Έργων από πόρους του ΠΠΑ

Οι δράσεις οι οποίες παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα εξυπηρετούν άμεσα τους στόχους του ΠΠΑ και εντάσσονται στις προτεραιότητές του σε αντιστοίχιση με τις προτεραιότητες του ΕΠΑ. Η δε χρηματοδότησή τους από το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κρίνεται σκόπιμη με δεδομένο ότι οι περισσότερες δεν αποτελούν επιλέξιμες δράσεις προς

χρηματοδότηση από άλλα χρηματοδοτικά πλαίσια (όπως ΕΣΠΑ και τομεακά προγράμματα Υπουργείων), ή δεν υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι σε αυτά.

Από τη χρηματοδοτική κατανομή ανά στόχο και προτεραιότητα του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, προκύπτει η ανάγκη χρηματοδότησης αυτών των έργων και δράσεων, καθώς η κατανομή των πόρων αυτών είναι συμβατή με τις ανάγκες της περιφέρειας, τις ιδιαιτερότητές της (όπως ο έντονος νησιωτικός της χαρακτήρας, οι αυξημένες ενδοπεριφερειακές ανισότητες, και οι διανησιωτικές διαφορές) και την έλλειψη υποδομών και αναπτυξιακής στρατηγικής των μικρότερων νησιών της.

Πάνω από το 75% των χρηματοδοτικών πόρων κατανέμονται στους στόχους πράσινη ανάπτυξη και ανάπτυξη υποδομών. Η κατανομή αυτή είναι συμβατή με τις βασικές ανάγκες της περιφέρειας που συνάδουν με τον νησιωτικό της χαρακτήρα και τη διασύνδεση της περιφέρειας στο εσωτερικό της, στην ανάγκη βελτίωσης των υποδομών και στην άρση της απομόνωσης. Επίσης, είναι απαραίτητη η κάλυψη των πόρων των έργων που εντάσσονται στον στόχο της πράσινης ανάπτυξης προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες για βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από παρεμβάσεις για αποδοτική διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων καθώς επίσης και για έργα πρόληψης και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος.

Το 13% περίπου των πόρων εντάσσεται στο στόχο κοινωνική ανάπτυξη και αφορά σε υποδομές βελτίωσης στην εκπαίδευση, την πρόνοια και τον αθλητισμό, όσο και σε προγράμματα που αφορούν τη δημόσια υγεία.

Περίπου το 9% των πόρων κατανέμονται στο στόχο Εξωστρέφεια και θα διατεθούν σε έργα που αφορούν την προώθηση ενός νέου και διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος καθώς και την προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιφέρειας.

Τέλος, για την τεχνική βοήθεια του προγράμματος κατανέμεται το 1% περίπου των χρηματοδοτικών πόρων.

8. Δείκτες εκρών

Το αντικείμενο και τα αποτελέσματα κάθε έργου που εντάσσεται στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου έχουν κωδικοποιηθεί και εκφράζονται μέσω συγκεκριμένων και μετρήσιμων δεικτών.

Οι δείκτες εκρών που θα χρησιμοποιηθούν εμφανίζονται στην συνέχεια ανά προτεραιότητα που έχει επιλεγεί προς ένταξη έργων στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΤΟΧΟΥ ΕΠΑ	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ ΕΠΑ 2021-2025	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΕΠΑ 2021-2025	ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΕΙΚΤΗ	ΕΙΔΟΣ ΔΕΙΚΤΗ	ΜΟΝΑΔΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗ ΣΤΟ ΕΝΙΑΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΕΣΠΑ 2014-2020
2	ΠΡΑΣΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	2.1	Ενεργειακή απόδοση	Ενεργειακή απόδοση: Αριθμός νοικοκυριών που κατατάσσονται σε καλύτερη κατηγορία ενεργειακής κατανάλωσης	Εκρών	Νοικοκυριά	CO31

2		2.1	>>	Ενεργειακή απόδοση: Μείωση της ετήσιας κατανάλωσης πρωτογενούς ενέργειας των δημόσιων κτιρίων	Εκροών	Κιλοβατώρες κατ'έτος	CO32
2		2.1	>>	Ενεργειακή απόδοση: Αριθμός πρόσθετων χρηστών ενέργειας που συνδέθηκαν σε ευφυή δίκτυα	Εκροών	Άτομα	CO33
2		2.1	>>	Αριθμός δημόσιων κτιρίων με καλύτερη κατηγορία ενεργειακής κατανάλωσης	Εκροών	Αριθμός	1301
2		2.1	>>	Εξοικονόμηση ενέργειας σε κοινόχρηστους χώρους	Εκροών	Κιλοβατώρες κατ'έτος	1302
2		2.1	>>	Πλήθος δημόσιων κτιρίων που υποστηρίζονται για την ενεργειακή αναβάθμισή τους	Εκροών	Αριθμός	O0308
2		2.1	>>	Ενέργεια που εξοικονομείται από τηλεθέρμανση σε ετήσια βάση	Εκροών	Εκατομύρια Watt	T4409
2		2.3	Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	Επεξεργασία λυμάτων: Πρόσθετος πληθυσμός που εξυπηρετείται από βελτιωμένη επεξεργασία λυμάτων	Εκροών	Ισοδύναμος πληθυσμός	CO19
2		2.3	>>	Προγράμματα Παρακολούθησης ορθής λειτουργίας ΕΕΛ	Εκροών	Αριθμός	2107
2		2.3	>>	Εξυπηρετούμενος πληθυσμός από έργα διαχείρισης στερεών αποβλήτων	Εκροών	Αριθμός	T1812
2		2.3	>>	Κατασκευή-βελτίωση-αναβάθμιση δικτύου ύδρευσης	Εκροών	Χιλιόμετρα	T2104
2		2.3	>>	Μήκος αποχετευτικού δικτύου	Εκροών	Χιλιόμετρα	T2105
2		2.4	Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων: Πληθυσμός που ωφελείται από αντιπλημμυρικά μέτρα	Εκροών	Άτομα	CO20
2		2.4	>>	Αποκατάσταση του εδάφους: Συνολική επιφάνεια αποκατεστημένου εδάφους	Εκροών	Εκτάρια	CO22
2		2.4	>>	Ποσότητα ΒΑΑ που εκτρέπεται από χώρους ταφής	Εκροών	Τόνοι κατ'έτος	1701
2		2.4	>>	Έργα προστασίας ακτών	Εκροών	Αριθμός	2106
2		2.4	>>	Πληθυσμός που ωφελείται από αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και κινδύνων	Εκροών	Άτομα	8701
2		2.4	>>	Δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης κινδύνων από κατολισθητικά φαινόμενα	Εκροών	Αριθμός	8705
2		2.4	>>	Έκταση προστατευόμενης περιοχής από έργα αντιπλημμυρικής προστασίας	Εκροών	Στρέμματα	8711
2		2.4	>>	Μήκος ακτών που προστατεύονται από τη διάβρωση	Εκροών	Χιλιόμετρα	8712
2		2.4	>>	Έκταση που προστατεύεται από διάβρωση	Εκροών	Στρέμματα	SO001
2		2.4	>>	Μήκος ακτών που προστατεύονται από τη διάβρωση	Εκροών	Χιλιόμετρα	T3403

2		2.6	Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων	Υδρευση: Πρόσθετος πληθυσμός που εξυπηρετείται από βελτιωμένες υπηρεσίες ύδρευσης	Εκρών	Άτομα	CO18
2		2.6	>>	Παρεμβάσεις εφαρμογής Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής	Εκρών	Αριθμός	2108
2		2.9	Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση-αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ)	Φύση και βιοποικιλότητα: Επιφάνεια οικοτόπων που λαμβάνουν ενίσχυση για να αποκτήσουν καλύτερο καθεστώς διατήρησης	Εκρών	Εκτάρια	CO23
2		2.9	>>	Εγκατάσταση Σταθμών μέτρησης ποιότητας Ατμοσφαιρικής ρύπανσης	Εκρών	Αριθμός	8301
2		2.9	>>	Αριθμός δημόσιων κτιρίων που βελτιώνουν την ενεργειακή απόδοση και χρήση ΑΠΕ	Εκρών	Αριθμός	T2103
2		2.9	>>	Προγράμματα Παρακολούθησης ορθής λειτουργίας ΕΕΛ	Εκρών	Αριθμός	2107
2		2.10	Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς (βιοποικιλότητα, περιοχές Natura κλπ)	Αναβάθμιση, προστασία και ανάδειξη χώρων φυσικής κληρονομιάς	Εκρών	Αριθμός	9101
2		2.10	>>	Ενέργειες προβολής των φυσικών και πολιτιστικών πόρων	Εκρών	Αριθμός	9407
2		2.11	Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ)	Αστική ανάπτυξη: Πληθυσμός που ζει σε περιοχές με ολοκληρωμένες στρατηγικές αστικής ανάπτυξης	Εκρών	Άτομα	CO37
2		2.11	>>	Αστική ανάπτυξη: Δημιουργία ή ανάπλαση υπαίθριων χώρων σε αστικές περιοχές	Εκρών	Τετραγωνικά μέτρα	CO38
2		2.11	>>	Αστική ανάπτυξη: Ανέγερση ή ανακαίνιση δημόσιων ή εμπορικών κτιρίων σε αστικές περιοχές	Εκρών	Τετραγωνικά μέτρα	CO39
2		2.11	>>	Αστική ανάπτυξη: Κατοικίες που αποκαθίστανται	Εκρών	Νοικοκυριά	CO40
2		2.11	>>	Έργα πυρήνων αστικού πρασίνου	Εκρών	Αριθμός	8302
2		2.11	>>	Έκταση φυτεμένου πρασίνου	Εκρών	Τετραγωνικά μέτρα	8303
2		2.11	>>	Πληθυσμός ευπαθών ομάδων που διαμένει στις περιοχές που αναβαθμίζονται	Εκρών	Αριθμός	9001
2		2.11	>>	Μήκος ποδηλατοδρόμων / μονοπατιών που κατασκευάζονται	Εκρών	Χιλιόμετρα	9002

2		2.11	Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ)	Παρεμβάσεις βελτίωσης της αστικής κινητικότητας	Εκρών	Αριθμός	9003
2		2.11	>>	Μήκος ποδηλατοδρόμων / μονοπατιών που κατασκευάζονται	Εκρών	Χιλιόμετρα	9002
2		2.11	>>	Παρεμβάσεις βελτίωσης της αστικής κινητικότητας	Εκρών	Αριθμός	9003
2		2.11	>>	Μεταφορικά μέσα ήπιας κυκλοφορίας	Εκρών	Αριθμός	S0024
2		2.11	>>	Μήκος δικτύου ποδηλατοδρόμων/ μονοπατιών	Εκρών	Χιλιόμετρα	S0025
2		2.11	>>	Αστική ανάπτυξη: Δημιουργία ή ανάπλαση υπαίθριων χώρων	Εκρών	Εκτάρια	T4454
3	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	3.1	Υγεία - υποδομές, εξοπλισμός	Υγεία: Πληθυσμός που καλύπτεται από βελτιωμένες υπηρεσίες υγείας	Εκρών	Άτομα	CO36
3		3.4	Ενίσχυση υποδομών για βελτίωση της ενσωμάτωσης ΑΜΕΑ	Αριθμός έργων για την βελτίωση των παρεχομένων υπηρεσιών Πρόνοιας	Εκρών	Αριθμός	5506
3		3.4	>>	Αριθμός δράσεων υποστήριξης ΑΜΕΑ	Εκρών	Αριθμός	11505
3		3.5	Κοινωνικές επενδύσεις (στήριξη της οικογένειας, ενίσχυση προσχολικής αγωγής)	Παιδική μέριμνα και εκπαίδευση: Δυναμικότητα ενισχυόμενων υποδομών παιδικής μέριμνας ή εκπαίδευσης	Εκρών	Άτομα	CO35
3		3.8	Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός υποδομών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης (μετάβαση σε αποκεντρωμένο σύστημα μεγαλύτερων και λιγότερων μονάδων, ενίσχυση ψηφιακών και λοιπών υποδομών, επιμόρφωση εκπαιδευτικών κλπ)	Αίθουσες διδασκαλίας προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που κατασκευάζονται - βελτιώνονται	Εκρών	Αριθμός	5101
3		3.8	>>	Αριθμός Σχολικών Μονάδων που εξοπλίζονται	Εκρών	Αριθμός	5102
3		3.13	Υποδομές στον τομέα του αθλητισμού	Μήκος δικτύου ποδηλατόδρομων / μονοπατιών	Εκρών	Χιλιόμετρα	T2213
4			4.3	Λιμενικές υποδομές	Αριθμός λιμένων των οποίων αναπτύσσονται οι υποδομές	Εκρών	Αριθμός
4		4.3	>>	Αριθμός λιμενικών υποδομών που βελτιώνονται	Εκρών	Αριθμός	T2709
4		4.5	Οδικές υποδομές	Οδικό δίκτυο: Συνολικό μήκος νέων οδών	Εκρών	Χιλιόμετρα	CO13
4		4.5	>>	Οδικό δίκτυο: Συνολικό μήκος νέων οδών, εκ των οποίων: ΔΕΔ-Μ	Εκρών	Χιλιόμετρα	CO13a
4		4.5	>>	Οδικό δίκτυο: Συνολικό μήκος νέων οδών, εκ των οποίων: ΔΕΔ-Μ	Εκρών	Χιλιόμετρα	CO13a

4		4.5	>>	Οδικό δίκτυο: Συνολικό μήκος ανακατασκευασμένων ή αναβαθμισμένων οδών	Εκρών	Χιλιόμετρα	CO14
4		4.5	>>	Οδικό δίκτυο: Συνολικό μήκος ανακατασκευασμένων ή αναβαθμισμένων οδών, εκ των οποίων: ΔΕΔ-Μ	Εκρών	Χιλιόμετρα	CO14a
4		4.5	>>	Οδικό δίκτυο: Συνολικό μήκος ανακατασκευασμένων ή αναβαθμισμένων οδών, εκ των οποίων: ΔΕΔ-Μ	Εκρών	Χιλιόμετρα	CO14a
4		4.5	>>	Εξυπηρετούμενοι επιβάτες	Εκρών	Άτομα	S0028
4		4.5	>>	Συνολικό μήκος νέων ή/και αναβαθμισμένων τμημάτων λουπού οδικού δικτύου	Εκρών	Χιλιόμετρα	T4402
4		4.7	Υδατοδρόμια	Εξυπηρετούμενοι επιβάτες	Εκρών	Άτομα	S0028
4		4.8	Οδική ασφάλεια	Ενέργειες οδικής ασφάλειας	Εκρών	Αριθμός	3402
4		4.8	>>	Έργα πρόληψης και διαχείρισης κινδύνου μετακινήσεων και μεταφορών	Εκρών	Αριθμός	3403
5	ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑΣ	5.1	Πρώθηση τουρισμού με έμφαση σε ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές	Προβολή σε Εθνικά και Διεθνή ΜΜΕ (αριθμός ΜΜΕ)	Εκρών	Αριθμός	12306
5		5.1	>>	Συμμετοχή σε Διεθνείς Τουριστικές Εκθέσεις	Εκρών	Αριθμός	12307
5		5.2	Πρώθηση και ανάπτυξη υποδομών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού (health & wellness, city break, αγροτουρισμός, ορειβατικός τουρισμός κλπ)	Αειφόρος Τουρισμός: Αύξηση του αναμενόμενου αριθμού επισκέψεων σε ενισχυόμενες τοποθεσίες πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και πόλους έλξης επισκεπτών	Εκρών	Αριθμός επισκέψεων κατ'έτος	CO09
5		5.3	Προστασία και Ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος	Κτίρια που αποκαθίστανται / αναδεικνύονται	Εκρών	Αριθμός	9401
5		5.3	>>	Μνημεία Αρχαιολογικοί χώροι που αναδεικνύονται αναβαθμίζονται	Εκρών	Αριθμός	9402
5		5.5	Μουσεία και πολιτιστικά κέντρα	Κτίρια που αποκαθίστανται / αναδεικνύονται	Εκρών	Αριθμός	9401
5		5.6	Υποδομές και δράσεις σύγχρονου πολιτισμού	Αριθμός πολιτιστικών και καλλιτεχνικών θεσμών που ενισχύονται	Εκρών	Αριθμός	T2708
5			5.7	Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες			
6	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	6.1	Διοικητική Υποστήριξη	Υποστηρικτικά εργαλεία για την οργάνωση/διαχείριση που δημιουργούνται ή αναβαθμίζονται	Εκρών	Αριθμός	12103
6		6.1	>>	Δικαιούχοι, φορείς που υποστηρίζονται	Εκρών	Αριθμός	12105
6		6.1	>>	Αριθμός επιχορηγούμενων φορέων	Εκρών	Αριθμός	

6		6.2	Τεχνική Βοήθεια	Αριθμός εκδηλώσεων (ενέργειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης)	Εκρών	Αριθμός	12305
6		6.2	>>	Μελέτες, εμπειρογνομosύνες, έρευνες, αξιολογήσεις	Εκρών	Αριθμός	12201

9. Δικαιούχοι χρηματοδότησης έργων

Δικαιούχοι χρηματοδότησης έργων στο πλαίσιο του ΠΠΑ 2021-2025 είναι κάθε δημόσιος φορέας που έχει την ευθύνη για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση έργων-δράσεων. Κατά τη διαδικασία αξιολόγησης του κάθε έργου-δράσης εκτιμάται η διοικητική, χρηματοοικονομική και επιχειρησιακή ικανότητα του δικαιούχου, προκειμένου να είναι εφικτή η ένταξη προς χρηματοδότησή του. Για τον λόγο αυτό, οι δικαιούχοι οφείλουν τόσο κατά τη διαδικασία επιλογής έργων όσο και κατά τη διάρκεια υλοποίησής τους και έως την ολοκλήρωσή τους να αποδεικνύουν τη διοικητική, χρηματοοικονομική και επιχειρησιακή τους επάρκεια και να προσκομίζει όλα τα απαραίτητα στοιχεία όπως αυτά αποτυπώνονται στις διαδικασίες και τα έντυπα που ορίζονται στο Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω δυνητικοί δικαιούχοι:

- Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (Διευθύνσεις Τεχνικών Έργων, Διεύθυνση Τουρισμού κ.λπ.)
- ΟΤΑ Α΄ βαθμού της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου
- Δημοτικές Επιχειρήσεις Ύδρευσης - Αποχέτευσης
- Πανεπιστημίου Αιγαίου
- Δημοτικά Λιμενικά Ταμεία της Περιφέρειας
- Αναπτυξιακές Εταιρείες
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
- ΝΠΙΔ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου
- ΝΠΔΔ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Γ. Τεχνική βοήθεια του προγράμματος

Σύμφωνα με το άρθρο 134 του ν. 4635/2019 (Α΄ 167), οι ενέργειες τεχνικής βοήθειας (τεχνικής υποστήριξης) αφορούν τον προγραμματισμό, το σχεδιασμό, την προετοιμασία, τη διαχείριση, την παρακολούθηση, την αξιολόγηση, τη δημοσιότητα, την εφαρμογή και τον έλεγχο των προγραμμάτων του ΕΠΑ, καθώς και δραστηριότητες για την ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας της υπηρεσίας συντονισμού, των υπηρεσιών διαχείρισης και των δικαιούχων για την υλοποίηση των προγραμμάτων. Συνίστανται ιδίως στην προμήθεια αγαθών και λήψη υπηρεσιών, στην κάλυψη δαπανών, καθώς και σε κάθε άλλη απαραίτητη δαπάνη που αποσκοπεί στην ενίσχυση της υλοποίησης των στόχων και των προγραμμάτων του ΕΠΑ.

1. Ενέργειες τεχνικής βοήθειας που εντάσσονται στο Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Κατά την περίοδο 2021-2025 του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, η τεχνική βοήθεια θα ενισχύσει δράσεις προετοιμασίας και υποστήριξης της υλοποίησης του προγράμματος, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον ν. 4635/2019 καθώς επίσης και στην υπ' αρ. 38/31.8.2020 Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου (Α' 174).

Ειδικότερα, προβλέπεται η ενίσχυση δράσεων:

- Προετοιμασίας, διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.
- Υποστήριξης στην παρακολούθηση της πορείας του ΠΠΑ και της επίτευξης των στόχων του.
- Υποστήριξης δικαιούχων για ένταξη έργων/δράσεων στο ΠΠΑ.
- Ενίσχυσης της υπηρεσίας διαχείρισης στην υλοποίηση, παρακολούθηση, αξιολόγηση πράξεων και στην επίτευξη των στόχων του προγράμματος.
- Υπηρεσίες ενημέρωσης των δικαιούχων για την υλοποίηση του προγράμματος.
- Ενέργειες βελτίωσης της υποδομής καθώς και της αναβάθμισης των ηλεκτρονικών συστημάτων της Υπηρεσίας Διαχείρισης.
- Δαπάνες μελετών, που συνδέονται με τις ανάγκες του προγράμματος.
- Δράσεις υποστήριξης της Υπηρεσίας Διαχείρισης στις διαδικασίες ελέγχου.

Σύμφωνα με το άρθρο 139 του ν. 4635/2019, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 6 του άρθρου 65 του ν. 4646/2019 (Α' 201), με απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων εγκρίνεται πρόγραμμα ενεργειών τεχνικής βοήθειας **μεταβατικής περιόδου** για την κατάρτιση του ΕΠΑ και των προγραμμάτων του και την υποστήριξη έργων του εθνικού σκέλους.

Κατά την κατάρτιση και εφαρμογή του προγράμματος ενεργειών Τεχνικής Βοήθειας **μεταβατικής περιόδου** θα υλοποιηθούν αναγκαίες ενέργειες που αφορούν:

α) την κατάρτιση, την ενημέρωση και τον σχεδιασμό της υλοποίησης του ΠΠΑ,

β) την υποστήριξη της υλοποίησης των Ειδικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων του άρθρου 110 του ν. 4497/2017 (Αναπτυξιακά Προγράμματα Ειδικού Σκοπού) στο πλαίσιο του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων, τα οποία καθορίζουν αναπτυξιακές στρατηγικές, με χρήση ενός συνεκτικού συνόλου προτεραιοτήτων, οι οποίες εξειδικεύονται σε επιμέρους δράσεις, με στόχο τη δίκαιη, ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας. Τα έργα και οι πράξεις που εντάσσονται στα αναπτυξιακά προγράμματα ειδικού σκοπού είναι δημόσιες επενδύσεις και χρηματοδοτούνται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων.

γ) την πραγματοποίηση των επιτόπιων επιθεωρήσεων σε έργα που χρηματοδοτήθηκαν ή χρηματοδοτούνται από εθνικούς πόρους του ΠΔΕ.

2. Δικαιούχοι ενεργειών τεχνικής βοήθειας Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Δικαιούχος ενεργειών τεχνικής βοήθειας στο πλαίσιο του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι η Υπηρεσία Διαχείρισης του προγράμματος, όπως αυτή παρουσιάζεται στο Κεφάλαιο VII του παρόντος.

3. Προϋπολογισμός τεχνικής βοήθειας Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Οι ενέργειες τεχνικής βοήθειας χρηματοδοτούνται από εθνικούς πόρους μέσω του Προϋπολογισμού Δημοσίων Επενδύσεων. Ο προϋπολογισμός του αντίστοιχου άξονα προτεραιότητας του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ανέρχεται ως ποσοστό μέχρι 1% των συνολικών πιστώσεων του προγράμματος που αναλογεί στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, και σε σύνολο πιστώσεων για τα έτη 2021-2025 στο ποσό των 910.000,00€. Ο προϋπολογισμός του προγράμματος Τεχνικής Βοήθειας μπορεί να ανέρχεται μέχρι το 1% του ορίου δαπανών του Εθνικού ΠΔΕ που ισχύει για το έτος κατά το οποίο εκδίδεται η απόφαση έγκρισής του. Με απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων τα ποσοστά αυτά μπορεί να οριστούν μέχρι το διπλάσιο των ανωτέρω.

Δ. Προϋπολογισμός προγράμματος Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

1. Πόροι του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Το ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου έχει αντικείμενο τον μεσοπρόθεσμο αναπτυξιακό προγραμματισμό και την αξιοποίηση των εθνικών πόρων του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων με βάση τις ανάγκες που προκύπτουν για την παραγωγική ανάπτυξη, την ισόρροπη ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή της περιφέρειας.

Για τον προσδιορισμό των πόρων του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, έχουν ληφθεί υπόψη οι δεσμεύσεις του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής, οι προοπτικές της οικονομίας για το χρονικό διάστημα 2021-2025, η συμπληρωματικότητα με τις συγχρηματοδοτούμενες από την ΕΕ παρεμβάσεις καθώς και οι ανάγκες που προκύπτουν από άλλα προγράμματα ανάπτυξης που χρηματοδοτούνται από το ΠΔΕ. Επιπλέον, λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες που προκύπτουν από έργα της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου που δεν ολοκληρώθηκαν εντός της τρέχουσας όπως επίσης και οι ανάγκες ωρίμανσης έργων για μελλοντική ένταξη στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Πλέον αυτών, έχουν ληφθεί υπόψη οι δεσμεύσεις που έχουν αναληφθεί από την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου στο πλαίσιο της χρηματοδότησης έργων από εθνικούς πόρους αφού προηγουμένως ολοκληρωθήκαν οι διαδικασίες εξορθολογισμού του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, με απένταξη έργων που έχουν ολοκληρωθεί ως προς το φυσικό και οικονομικό τους αντικείμενο.

Όλα αυτά στοχεύουν στη σταδιακή στροφή προς μια κατανομή πόρων σε επιμέρους έργα και τομείς που συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων μιας ισορροπημένης και βιώσιμης ανάπτυξης.

Για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, αντιστοιχεί ποσοστό 4,04% του προϋπολογισμού των Περιφερειακών Προγραμμάτων Ανάπτυξης με αντίστοιχο 0,91% ως προς το σύνολο του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης. Τα ανωτέρω ποσοστά μεταφράζονται σε 91 εκ. ευρώ τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για έργα προς ένταξη στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

Ο Προϋπολογισμός του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κατανέμεται ανά στόχο ως εξής :

ΣΤΟΧΟΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
2. ΠΡΑΣΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	40.000.000,00
3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	12.100.000,00
4. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΥΠΟΔΟΜΩΝ	30.000.000,00
5. ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ	8.000.000,00
6. ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	900.000,00
Σύνολο προϋπολογισμού	91.000.000,00

Σύμφωνα με τη νομοθεσία, είναι επιθυμητή η εμπροσθοβαρής εκτέλεσης του προϋπολογισμού του προγράμματος με αυξημένο προϋπολογισμό στο πρώτα δύο έτη με ποσοστό 35% και από 10% στα τρία επόμενα έτη.

Πίνακας κατανομής προϋπολογισμού ΠΠΑ ΠΝΑΙ 2021-2025

ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΠΠΑ ΠΝΑΙ: 91 ΕΚ. €				
2021	2022	2023	2024	2025
35%	35%	10%	10%	10%
31,85 εκ. €	31,85 εκ. €	9,1 εκ. €	9,1 εκ. €	9,1 εκ. €

2. Επιλέξιμες κατηγορίες έργων για χρηματοδότηση στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Σε ό,τι αφορά την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου και σύμφωνα με την περ. 8 του άρθρου 119 του ν. 4635/2019, θα ενταχθούν έργα για χρηματοδότηση από το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης στις παρακάτω επιλέξιμες κατηγορίες:

- α) Εκείνες που μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το ΠΔΕ, σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο.
- β) Κάθε είδους πρόδρομες ενέργειες που απαιτούνται για την ωρίμανση και κατασκευή ή υλοποίηση έργων και δράσεων, συμπεριλαμβανομένων των μελετών, απαλλοτριώσεων και αρχαιολογικών εργασιών, τα έργα Τεχνικής Βοήθειας, σύμφωνα με το άρθρο 134 και την παρ. 2 του άρθρου 139 του ν. 4635/2019.
- γ) Οι δράσεις και τα έργα που εντάσσονται σε συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα της τρέχουσας, των προηγούμενων ή και των επόμενων προγραμματικών περιόδων των Επενδυτικών και

Διαρθρωτικών Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ΕΠΑ μπορεί να χρηματοδοτεί τα εν λόγω έργα είτε παρέχοντας επιπλέον πόρους για την έναρξη και την υλοποίηση του συγχρηματοδοτούμενου έργου, είτε συνεχίζοντας τη χρηματοδότηση, μετά από την απένταξή του εν όλω ή εν μέρει, ή μετά τη λήξη της περιόδου επιλεξιμότητας που προβλέπεται για τη συγχρηματοδότηση.

ε) Τα ποσά που είναι καταβλητέα δυνάμει εκτελεστών δικαστικών ή διαιτητικών αποφάσεων ή λόγω συμβατικών αποζημιώσεων και αφορούν έργα που χρηματοδοτούνται ή χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΠΑ, καθώς και από άλλα εθνικά ή συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα.

Σε ότι αφορά την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, θα ενταχθούν έργα για χρηματοδότηση από το ΠΠΑ στις παρακάτω επιλέξιμες κατηγορίες:

- Ενεργειακή απόδοση.
- Πρόληψη και διαχείριση κινδύνων.
- Ανάπτυξη υποδομών προστασίας.
- Παροχή πόσιμου νερού και διαχείριση υδάτων.
- Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων.
- Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής και αποδοτικής χρήσης πόρων
- Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς.
- Πράσινες πόλεις.
- Υγεία - υποδομές, εξοπλισμός.
- Υποδομές στον τομέα του αθλητισμού.
- Κοινωνικές επενδύσεις (στήριξη της οικογένειας, ενίσχυση προσχολικής αγωγής).
- Ενίσχυση υποδομών για βελτίωση της ενσωμάτωσης ατόμων με αναπηρία.
- Αντιμετώπιση ανισοτήτων στις απομακρυσμένες και νησιωτικές περιοχές.
- Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός υποδομών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης.
- Λιμενικές υποδομές.
- Οδικές υποδομές.
- Υδατοδρόμια.
- Οδική ασφάλεια.
- Πολυτροπική και αστική κινητικότητα.
- Προώθηση τουρισμού με έμφαση στις ανερχόμενες και μη παραδοσιακές αγορές.
- Προώθηση και ανάπτυξη υποδομών για εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Ανάδειξη μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και τόπων ιστορικού ενδιαφέροντος.
- Προστασία, ανάπτυξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Μουσεία και πολιτιστικά κέντρα.
- Υποδομές και δράσεις σύγχρονου πολιτισμού.
- Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες.

Οι παραπάνω κατηγορίες έργων αντιμετωπίζουν τις αδυναμίες της Περιφέρειας και αξιοποιούν τις δυνατότητες με αποτέλεσμα να καλύπτουν διαπιστωμένες ανάγκες ενώ βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία με τις κατευθύνσεις του ΕΠΑ.

Ε. Συμβολή του ΠΠΑ στην εφαρμογή δημόσιων πολιτικών

1. Συμβατότητα / Συμπληρωματικότητα προγραμματισμού με ευρωπαϊκές πολιτικές

Προκειμένου να διασφαλιστεί ο συντονισμός και η συμπληρωματικότητα των έργων/δράσεων του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με τις ευρωπαϊκές πολιτικές η Υπηρεσία Διαχείρισης του προγράμματος θα συμμετέχει σε επιτροπές, δίκτυα και σε κάθε είδους συνάντηση απαιτείται.

Κατά την διαδικασία επιλογής των δράσεων/έργων που θα ενταχθούν στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, θα τηρούνται οι κατευθύνσεις και τα κριτήρια επιλογής έργων ώστε να διασφαλίζεται η συμπληρωματικότητα και οι συνέργειες με προγράμματα/ταμεία όπως:

- Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία
- Πρόγραμμα ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ 2020
- Πρόγραμμα LIFE
- Connecting Europe Facility – CEF
- Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους
- Δράσεις του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης
- Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
- Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
- Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης
- Ταμείο Συνοχής

Με αυτόν τον τρόπο, διασφαλίζεται η επίτευξη της συμπληρωματικότητας και της ολοκληρωμένης προσέγγισης σε περιφερειακό επίπεδο καθώς επίσης και του διαχωρισμού των δράσεων και το πλαίσιο εφαρμογής τους τόσο ανά θεματική όσο και γεωγραφική ενότητα.

2. Συμβατότητα / Συμπληρωματικότητα προγραμματισμού με εθνικές στρατηγικές περιφέρειας

Η Υπηρεσία Διαχείρισης του ΠΠΑ θα συμμετέχει σε επιτροπές, συναντήσεις ή και δίκτυα, προκειμένου να διασφαλιστεί ο συντονισμός και η εφαρμογή κοινής εθνικής πολιτικής, η εναρμόνιση της εφαρμογής του ΠΠΑ καθώς και η διάχυση της εμπειρίας και καλών πρακτικών.

Η υλοποίηση παρεμβάσεων προστασίας και αναβάθμισης του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος, παρεμβάσεις διαχείρισης στερεών και υγρών αποβλήτων, διαχείριση των υδατικών πόρων, η πρόληψη των κινδύνων τόσο από φυσικές καταστροφές όσων και της κλιματικής αλλαγής συμπληρώνουν την στρατηγική της περιφέρειας για την πράσινη ανάπτυξη.

Ο συντονισμός και η υλοποίηση δράσεων στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και του αθλητισμού συμβάλλουν στην υλοποίηση των στρατηγικών και της πολιτικής της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου στους αντίστοιχους τομείς.

3. Επιπτώσεις από την υλοποίηση προγραμματισμένων μεγάλων έργων

Στην παρ. 10 του άρθρου 119 του ν. 4635/2019 ορίζεται ότι έργο μεγάλου προϋπολογισμού είναι το έργο με κατώφλι προϋπολογισμού που προσδιορίζεται στην απόφαση της παρ. Γ' του άρθρου 129 του ν. 4635/2019 και το οποίο δεν μπορεί να είναι χαμηλότερο από το ποσό των 20.000.000 ευρώ.

Έργα αντίστοιχου προϋπολογισμού που υλοποιούνται ή έχουν προγραμματιστεί στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είναι τα εξής:

- α) Ηλεκτρική διασύνδεση νησιών Κυκλάδων
- β) Επέκταση-βελτίωση Αεροδρομίου Πάρου
- γ) Έργα ύδρευσης Ρόδου από Φράγμα Γαδουρά (Β' φάση) - Κατασκευή νότιου υδραγωγείου, Υδραγωγείου Αφάντου και Αρχαγγέλου
- δ) Νέο λιμάνι Σαντορίνης
- ε) Νέα είσοδος Πόλης Ρόδου
- στ) Βελτίωση Εθνικής Οδού Ρόδου - Λίνδου - Τμήμα Κολύμπια - Λίνδος
- ζ) Νέο εμπορικό λιμάνι στο Καμινάκι Πάρου

Η υλοποίηση τέτοιου μεγέθους έργων στη νησιωτική Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου είναι πάρα πολύ σημαντική, γιατί αλλάζει επίπεδο τα νησιά στα οποία υλοποιούνται, αλλά λόγω του μεγάλου προϋπολογισμού τους δεν μπορούν αν χρηματοδοτηθούν από το ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου ή από το Ε.Π. Νοτίου Αιγαίου, αλλά μόνο από Τομεακά Προγράμματα των Υπουργείων.

ΣΤ. Οριζόντιες αρχές

1. Συμβολή του Προγράμματος στη βιώσιμη ανάπτυξη

Έχοντας ως δεδομένο ότι στην κατάρτιση των Προγραμμάτων Ανάπτυξης, η ενσωμάτωση των αρχών της αειφορίας αποτελεί επιταγή, εφαρμόζεται η Οδηγία 2001/42/ΕΚ σχετικά με την Εκτίμηση των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων ορισμένων Σχεδίων και Προγραμμάτων (L 197), όπως αυτή έχει εναρμονιστεί στο εθνικό δίκαιο. Αυτή η οδηγία αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην κατάρτιση και υλοποίηση των Περιφερειακών Προγραμμάτων Ανάπτυξης και στην αναζήτηση αειφόρων λύσεων.

Τα Περιφερειακά Προγράμματα του ΕΠΑ απαιτείται να υποβληθούν σε διαδικασία Στρατηγικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης, σύμφωνα με την υπ' αρ. 107017/2006 (Β'125) κοινή υπουργική απόφαση, με στόχο την εκ των προτέρων εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον από την εφαρμογή τους όπως επίσης και στην ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην διαδικασία προγραμματισμού.

Συνεπώς, η ενσωμάτωση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης έχει ληφθεί υπόψη κατά τον σχεδιασμό του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και συγκεκριμένα:

1. Κατά την εκπόνηση του ΠΠΑ υλοποιείται παράλληλα η ΣΜΠΕ έχοντας στόχο την συνεχή προσαρμογή του, την ενσωμάτωση επανορθωτικών δράσεων μέχρι την τελική υποβολή και έγκρισή του.
2. Κατά την διαβούλευση της ΣΜΠΕ με τις περιβαλλοντικές αρχές της χώρας για την τήρησή της.
3. Κατά την εξειδίκευση των κριτηρίων επιλογής των έργων σε σχέση με την συμμόρφωση στην ΣΜΠΕ ανά αναπτυξιακό στόχο και προτεραιότητα.

Προβλέπεται διαδικασία παρακολούθησης και αξιολόγησης της περιβαλλοντικής επίδοσης του ΠΠΑ κατά τη διαδικασία υλοποίησής του. Σε αυτό το πλαίσιο, δύναται να λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα για αποφυγή πιθανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων στους φυσικούς πόρους ή και στην κλιματική αλλαγή, όπου απαιτείται.

Επιδίωξη του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου είναι η συμβολή στην επίτευξη των στόχων για αποδοτική χρήση πόρων, μείωση των εκπομπών CO₂, εξοικονόμησης ενέργειας, ενεργειακής αποδοτικότητας, προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, πρόληψης και διαχείρισης κινδύνων και προστασίας της φύσης. Αυτά επιτυγχάνονται με δράσεις και έργα που προσδοκούν να μετασηματίσουν την περιφερειακή οικονομία με όρους βιωσιμότητας.

2. Συμβολή του Προγράμματος στην ισότητα ευκαιριών

Οι απαιτήσεις του άρθρου 7 του Κανονισμού ΕΕ 1303/2013 περί μη διάκρισης και προσβασιμότητας ενσωματώνονται στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Στο πεδίο της αποτροπής της μη διάκρισης και της ενίσχυσης της προσβασιμότητας, οι κύριοι στόχοι καλύπτουν τα εξής:

- α) Ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας.
- β) Ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση, κατάρτιση και δια βίου μάθηση.
- γ) Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των ατόμων που κινδυνεύουν από πολλαπλές διακρίσεις.

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου έχει ενσωματώσει στο σχεδιασμό του ΠΠΑ την αρχή της προώθησης της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και λαμβάνει μέριμνα για την τήρησή της και κατά τα στάδια της υλοποίησης, της παρακολούθησης και της αξιολόγησής του.

3. Συμβολή του Προγράμματος στην κατάργηση των διακρίσεων

Οι απαιτήσεις του άρθρου 7 του Κανονισμού ΕΕ 1303/2013 περί μη διάκρισης και προσβασιμότητας ενσωματώνονται στο παρόν ΠΠΑ. Στο πεδίο της αποτροπής της μη διάκρισης και της ενίσχυσης της προσβασιμότητας, οι κύριοι στόχοι καλύπτουν τα εξής:

- α) Προώθηση της κοινωνικής ένταξης, πρόληψη και καταπολέμηση της φτώχειας και όλων των μορφών βίας και διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένης της στήριξης της οικογένειας, και της εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής ατόμων που είναι ευάλωτα (όπως γονείς/ κηδεμόνες - άντρες και γυναίκες – άτομα με αναπηρία) ή υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις (όπως γυναίκες με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, μητέρες παιδιών με αναπηρία και μετανάστες με

αναπηρία), καθώς και της ένταξης της διάστασης της μη διάκρισης και της προσβασιμότητας στις δημόσιες πολιτικές και στην παρακολούθηση και αξιολόγησή τους.

β) Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των ατόμων που κινδυνεύουν από πολλαπλές διακρίσεις (όπως γυναίκες με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, νέοι με αναπηρία και γονείς με αναπηρία)

Τα σχετικά μέτρα που προβλέπονται στα διάφορα στάδια προετοιμασίας του ΠΠΑ περιλαμβάνουν:

- Την ενεργό συμμετοχή - δημόσια διαβούλευση, ημερίδες, συνέδρια στη διαδικασία σχεδιασμού, αρμόδιων δημοσίων φορέων και κοινωνικών οργανώσεων.
- Τη χρήση κριτηρίων για την τήρηση της αρχής της μη διάκρισης καθώς και για την διασφάλιση της προσβασιμότητας κατά τη διαδικασία επιλογής, υλοποίησης και αξιολόγησης των έργων που θα ενταχθούν στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.
- Τη διασφάλιση κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού και υλοποίησης του προγράμματος των διαδικασιών, υποδομών και μέσων για την κατά το δυνατό πιο ενεργό συμμετοχή εκπροσώπων ευάλωτων ομάδων πληθυσμού.
- Τη δημοσιοποίηση του Προγράμματος Ανάπτυξης προκειμένου να διασφαλίζεται η κατά το δυνατό ευρύτερη πρόσβαση στην κοινοτική χρηματοδότηση.

Z. Υπηρεσία Διαχείρισης του προγράμματος

Σύμφωνα με τον ν. 4635/2019, για την επίτευξη της προγραμματισμένης μεταρρύθμισης όσον αφορά τον προγραμματισμό και την διαχείριση των εθνικών πόρων του ΠΔΕ, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου πρέπει να ορίσει ως Υπηρεσία Διαχείρισης του ΠΠΑ φορέα ο οποίος θα διαθέτει την κατάλληλη διοικητική ικανότητα.

Η διοικητική ικανότητα εκτιμάται κυρίως με το κριτήριο της επάρκειας της οργανωτικής δομής ή/και των εμπλεκόμενων υπηρεσιών που θα συμμετέχουν στην διαχείριση των ανατιθέμενων πόρων του ΠΠΑ. Η υποχρέωση κάλυψης του κριτηρίου αφορά στην ελάχιστη αναγκαία για την διαχείριση του προγράμματος υπηρεσιακή οργάνωση του προτεινόμενου φορέα διαχείρισης.

Για την εκτίμηση της οργανωτικής επάρκειας του φορέα είναι σκόπιμο το σύνολο των διευθύνσεων/ τμημάτων/ μονάδων που εμπλέκονται στα στάδια διαχείρισης του προγράμματος να είναι διακριτά, καθώς επίσης και τα όργανα λήψης αποφάσεων όπου απαιτείται.

Υπηρεσία Διαχείρισης του ΠΠΑ Νοτίου Αιγαίου ορίζεται η Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού της Περιφέρειας Νοτίου με τα ακόλουθα τμήματα:

- **Τμήμα Σχεδιασμού Περιφερειακής Πολιτικής**
- **Τμήμα Εφαρμογής Προγραμμάτων και έργων**

Η εν λόγω Διεύθυνση λόγω της οριακής τήρησης των απαιτήσεων διοικητικής επάρκειας, θα πρέπει να ενισχυθεί με μετακίνηση προσωπικού από άλλες Διευθύνσεις και να υποστηριχθεί με τεχνικούς συμβούλους μέσω της τεχνικής βοήθειας του προγράμματος.

1. Θεσμικό πλαίσιο Υπηρεσίας Διαχείρισης του προγράμματος

Το θεσμικό πλαίσιο της Υπηρεσίας Διαχείρισης του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου καθορίζεται από τις παρακάτω διατάξεις:

- α) Τα άρθρα 3, 174 παρ. ζ, 241 και 280 του ν. 3852/2010 (Α' 87)
- β) Την παρ. 2. του άρθρου 5 του ν. 4257/2014 (Α' 93)
- γ) Το π.δ. 130/2010 (Α' 223)
- δ) Την υπ' αρ. 92066/30.12.2016 απόφαση έγκρισης τροποποίησης του Οργανισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.
- ε) Το Μέρος ΙΗ - ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, άρθρα 118-141 του ν. 4635/2019 (Α' 167)
- στ) Την υποπαρ. 6.3 της παρ. 6 της υπ' αρ. 38/31.8.2020 (Α' 174) Πράξης του Υπουργικού Συμβουλίου περί έγκρισης και προσδιορισμός των πόρων υλοποίησης του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ) για την προγραμματική περίοδο 2021-2025.

2. Οργάνωση Υπηρεσίας Διαχείρισης του προγράμματος

Η Υπηρεσία Διαχείρισης του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης έχει ως σκοπό την άσκηση των αρμοδιοτήτων που ορίζονται στην παρ. 6 της υπ' αρ. 38/31.8.2020 Πράξης του Υπουργικού Συμβουλίου και στο άρθρο 132 του ν. 4635/2019.

Σύμφωνα με την παρ. 6.3 της υπ' αρ. 38/31.8.2020 Πράξης του Υπουργικού Συμβουλίου η αρχή του διαχωρισμού των αρμοδιοτήτων εντός της κάθε Υπηρεσιακής Διαχείρισης (Μονάδες/Τμήματα) είναι αναγκαία για λόγους δημοσιονομικής διαχείρισης.

Η Υπηρεσία Διαχείρισης του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης Νοτίου Αιγαίου συγκροτείται σε 2 Τμήματα τα οποία ανήκουν, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στη Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού.

Τα Τμήματα αυτά ασκούν τις λειτουργίες:

- Προγραμματισμού και αξιολόγησης.
- Διαχείρισης έργων. Στη λειτουργία αυτή εντάσσονται και οι αρμοδιότητες διοικητικών επαληθεύσεων και επιτόπιων επιθεωρήσεων.
- Οργάνωσης και υποστήριξης. Στη λειτουργία αυτή, περιλαμβάνονται και οι αρμοδιότητες της Υπηρεσίας Διαχείρισης ως δικαιούχου για έργα τεχνικής βοήθειας, με την προϋπόθεση της εξασφάλισης διακριτότητας μεταξύ των στελεχών που εμπλέκονται στην ανάθεση και την παρακολούθηση συμβάσεων.

3. Αρμοδιότητες Υπηρεσίας Διαχείρισης του προγράμματος

Οι αρμοδιότητες που εκτελεί κάθε Υπηρεσία Διαχείρισης καθορίζονται στην παρ. 3 του άρθρου 132 του ν. 4635/2019 και οργανώνονται ως εξής:

A. Προγραμματισμού και αξιολόγησης.

- Σύνταξη, έκδοση, δημοσιοποίηση πρόσκλησης δράσης/ανακοίνωσης πρόθεσης χρηματοδότησης, καθορισμός κριτηρίων επιλογής των προτεινόμενων έργων.
- Συγκέντρωση προτάσεων δικαιούχων, έλεγχος πληρότητας και αρτιότητας των προτάσεων για την ένταξη έργων στο Πρόγραμμα, αξιολόγηση των προτάσεων, έκδοση απόφασης ένταξης (εισήγηση για υπογραφή από Περιφερειάρχη).
- Προετοιμασία και υποβολή προτάσεων για εγγραφή των έργων στο ΠΔΕ, σύμφωνα με την εγκύκλιο κατάρτισης ΠΔΕ.
- Εφαρμογή ενεργειών για την όσο το δυνατόν ευρύτερη πληροφόρηση των δυνητικών δικαιούχων σε σχέση με τις ευκαιρίες χρηματοδότησης, τους κανόνες επιλεξιμότητας, τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις τους και το σύστημα διαχείρισης και ελέγχου.
- Μέριμνα για την αξιοποίηση όλων των διαθέσιμων εργαλείων (erpe, ΠΣ-ΕΠΑ), προκειμένου να παρακολουθείται η εξέλιξη του φυσικού αντικειμένου των έργων του προγράμματος και κυρίως οι χρηματορροές του, συγκέντρωση των απαραίτητων δεδομένων για την πιθανή αξιολόγηση του ΠΠΑ, καθώς και η σύνταξη της πρότασης αναθεώρησής του, όταν διαπιστώνεται σχετική ανάγκη.
- Σύνταξη ενδιάμεσης έκθεσης προόδου και έκθεση ολοκλήρωσης του ΠΠΑ, καθώς και όλων των έκτακτων εκθέσεων που θα ζητηθούν από το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων.
- Μέριμνα για την δημοσιοποίηση και προβολή δράσεων και στόχων προγράμματος.

B. Διαχείριση έργων

- Παρακολούθηση της υλοποίησης του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται για την τήρηση του όρου (18 μήνες) ανάληψης της νομικής δέσμευσης από την ένταξη του έργου.
 Η παρακολούθηση του έργου αφορά τόσο στην παρακολούθηση της υλοποίησης του φυσικού αντικείμενου (με επιτόπιες επιθεωρήσεις που προγραμματίζονται σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα), όσο και του οικονομικού αντικείμενου (διοικητική επαλήθευση των οικονομικών στοιχείων που υποβάλλονται από τον δικαιούχο). Η διοικητική επαλήθευση μπορεί να είναι δειγματοληπτική ή πλήρης για όλες τις πληρωμές. Στην πρώτη πληρωμή προτείνεται να γίνεται διοικητικός έλεγχος για όλα τα έργα, ενώ στην συνέχεια αναλόγως της προόδου δήλωσης των δαπανών οι έλεγχοι μπορεί να είναι δειγματοληπτικοί. Η διενέργεια επιτόπιων επιθεωρήσεων θα γίνεται με την εφαρμογή συγκεκριμένης μεθόδου δειγματοληψίας και επιθυμητός στόχος είναι να πραγματοποιηθεί τουλάχιστον μία σε κάθε έργο κατά την υλοποίησή του. Κατά την ολοκλήρωση των έργων πρέπει η Υπηρεσία Διαχείρισης να αποφασίσει για την αναγκαιότητα διενέργειας επιτόπιας επιθεώρησης.
- Η τήρηση αρχείων με τα αποδεικτικά στοιχεία των διοικητικών επαληθεύσεων και επιτόπιων επιθεωρήσεων που πραγματοποιεί η Υπηρεσία Διαχείρισης, όπως επίσης η παρακολούθηση των ευρημάτων που πρόέκυψαν από τις επαληθεύσεις/επιθεωρήσεις αυτές.
- Η παρακολούθηση των επιτόπιων επιθεωρήσεων/ελέγχων που πραγματοποιούνται σε έργα του ΠΠΑ από άλλους εθνικούς φορείς, όπως Δι.Δι.Ε.Π, ad hoc ομάδες ελέγχου και ΣΔΟΕ, και η παρακολούθηση της τήρησης όλων των συστάσεων που έχουν γίνει στον δικαιούχο.
- Στην ενότητα αυτή ανήκει και η αρμοδιότητα για τη διαχείριση, των τυχόν παρατυπιών και υπονοιών απάτης, όπως για την ανάκτηση αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθέντων ποσών (εισήγηση για την έκδοση σχετικών αποφάσεων δημοσιονομικών διορθώσεων).

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να διασφαλίζεται η τήρηση όλων των εγγράφων σχετικά με τις δαπάνες, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα επαρκούς διαδρομής ελέγχου, και των δικαιολογητικών εγγράφων για την πρόοδο επίτευξης των στόχων του έργου και την ολοκλήρωσή του, εφόσον αυτό κριθεί αναγκαίο.

Γ. Οργάνωσης και υποστήριξης

Το γραφείο αυτό είναι υπεύθυνο για τις παρακάτω λειτουργίες:

- οργανώνει και λειτουργεί το πληροφοριακό σύστημα του ΠΠΑ, και παρέχει υποστήριξη προς τους χρήστες και τους δικαιούχους για την ορθή χρήση και λειτουργία του.
- παρέχει πληροφορίες και κατευθύνσεις στους ενδιαφερόμενους για θέματα του ΠΠΑ, για τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους καθώς επίσης για θέματα επιλεξιμότητας, τις απαιτήσεις των προκηρύξεων και των υποχρεώσεων κατά την υλοποίηση των έργων που έχουν ενταχθεί στο ΠΠΑ.

Στο πλαίσιο λειτουργίας αυτού του γραφείου, περιλαμβάνονται και οι αρμοδιότητες της Υπηρεσίας Διαχείρισης ως δικαιούχου για έργα τεχνικής βοήθειας, εξασφαλίζοντας έτσι την απαιτούμενη διακριτότητα από τις αρμοδιότητες διαχειριστικών επαληθεύσεων.

Πιο συγκεκριμένα:

- Καταρτίζει το πρόγραμμα ενεργειών τεχνικής βοήθειας του ΠΠΑ.
- Εκτελεί τα έργα τεχνικής βοήθειας, στο πλαίσιο του ΠΠΑ, ως δικαιούχος και πραγματοποιεί τις πληρωμές των δαπανών των έργων τεχνικής βοήθειας μέσω του ΠΔΕ.

H. Κριτήρια επιλογής έργων

Ο σκοπός της διαδικασίας είναι η διασφάλιση της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης στην επιλογή για χρηματοδότηση έργων που συμβάλουν στην επίτευξη των ειδικών στόχων, σύμφωνα με τη μεθοδολογία αξιολόγησης και τα κριτήρια επιλογής πράξεων που έχουν εγκριθεί από την Επιτροπή Παρακολούθησης.

Σύμφωνα με το άρθρο 129 του ν. 4635/2019 για την ένταξη έργων προς χρηματοδότηση από το ΠΠΑ εκδίδεται πρόσκληση από τον Περιφερειάρχη, η οποία περιλαμβάνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία ενημέρωσης των δυνητικών δικαιούχων σχετικά με τις δυνατότητες και τους όρους χρηματοδότησης των έργων. Για την ένταξη συγκεκριμένων έργων ή έργων στρατηγικής σημασίας δεν απαιτείται πρόσκληση και αρκεί η ανακοίνωση της πρόθεσης χρηματοδότησης προς τον φορέα υλοποίησης του συγκεκριμένου έργου.

Οι προτάσεις αξιολογούνται από την Υπηρεσία Διαχείρισης, σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής που ορίζονται στην πρόσκληση ή στην ανακοίνωση της πρόθεσης χρηματοδότησης και κατηγοριοποιούνται, κατ' ελάχιστον, στις ακόλουθες «ομάδες κριτηρίων», οι οποίες εξειδικεύονται στο ΣΔΕ:

- α) πληρότητα και σαφήνεια του περιεχομένου της πρότασης και τήρηση του θεσμικού πλαισίου,
- β) σκοπιμότητα του έργου,

- γ) ωριμότητα του έργου και
- δ) επιχειρησιακή ικανότητα του δικαιούχου.

Θ. Ειδικά και άλλα θέματα

Ειδικά θέματα που αφορούν στο Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης παρατίθενται παρακάτω:

- Το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου θα τεθεί σε διαβούλευση, με ανάρτησή του στο διαδικτυακό τόπο www.opengov.gr για διάστημα τουλάχιστον τριάντα (30) ημερών, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρ. 3 του άρθρου 123 του ν. 4635/2019, με στόχο τη διατύπωση απόψεων από τα Υπουργεία, τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης α΄ και β΄ βαθμού, τους κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους και τους πολίτες.
- Το Σύστημα Διαχείρισης και Ελέγχου (ΣΔΕ) είναι το σύνολο των κανόνων και διαδικασιών που εφαρμόζουν οι διοικητικές αρχές ελέγχου του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ) 2021-2025 με σκοπό την αποτελεσματική εφαρμογή του ΠΠΑ και τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση των εθνικών πόρων. Το ΣΔΕ είναι κοινό για όλα τα περιφερειακά προγράμματα ανάπτυξης καθώς προβλέπει στοιχεία που εφαρμόζονται οριζόντια για όλα τα ΠΠΑ.
- Το Εγχειρίδιο Διαδικασιών ΣΔΕ, περιλαμβάνει το σύνολο των διαδικασιών που πρέπει να εφαρμόζονται και είναι κοινό για όλα τα έργα. Όπου υπάρχει διαφοροποίηση για επιμέρους κατηγορίες έργων γίνεται σχετική αναφορά είτε στο πλαίσιο μιας ενιαίας διαδικασίας είτε σε διακριτή διαδικασία.
- Τα δεδομένα που αφορούν την υλοποίηση και παρακολούθηση του ΠΠΑ καταχωρίζονται σε πληροφοριακό σύστημα. Με απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων καθορίζονται, μεταξύ άλλων, οι προδιαγραφές λειτουργίας του εν λόγω πληροφοριακού συστήματος, οι διεπαφές που προβλέπεται να αναπτυχθούν, καθώς και ο τρόπος αξιοποίησης της τεχνολογικής υποδομής υφιστάμενων εφαρμογών για το ΠΔΕ και τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα.

Ι. Συνοπτική περιγραφή της διαδικασίας σχεδιασμού του Προγράμματος - Συνεργασία με το Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων

Με βάση τον ν. 4635/2019 (Α΄ 167), που τέθηκε σε ισχύ την 30^η.10.2019, από το έτος 2021 και μετά ο προγραμματισμός του εθνικού ΠΔΕ θα πραγματοποιείται σε μεσοπρόθεσμη βάση μέσω του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ), το οποίο θα αναλύεται σε Περιφερειακά και Τομεακά Προγράμματα Ανάπτυξης (ΠΠΑ και ΤΠΑ αντίστοιχα). Το πρώτο ΠΠΑ κάθε περιφέρειας θα αφορά στην αξιοποίηση των εθνικών πόρων στην περίοδο 2021-2025.

Φορέας κατάρτισης του ΠΠΑ για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου ορίστηκε η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου (ΕΥΔ ΠΝΑ) με την με υπ΄ αρ. πρωτ. 2763/10.3.2020

απόφαση του Περιφερειάρχη Νοτίου Αιγαίου. Η Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης (ΕΥΔ) υποστηρίχθηκε στο έργο της από τεχνικό σύμβουλο σύμφωνα με την από 1.9.2020 σύμβαση η οποία βαρύνει τον προϋπολογισμό τεχνικής βοήθειας μεταβατικής περιόδου. Επίσης, έγινε ανάθεση σε τεχνικό σύμβουλο για την εκπόνηση της ΣΜΠΕ του ΠΠΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου με την από 1.12.2020 σύμβαση.

Για την εξειδίκευση και υλοποίηση του παραπάνω θεσμικού πλαισίου εκδόθηκαν:

- Η υπ' αρ. πρωτ. 29428/13.03.2020 «1^η Εγκύκλιος κατάρτισης Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης ΕΠΑ» με την οποία κλήθηκαν οι φορείς κατάρτισης να διατυπώσουν τις προτάσεις στρατηγικής και τις προτεραιότητές τους συμπληρώνοντας σχετικό ερωτηματολόγιο.
- Η υπ' αρ. 38/31.8.2020 Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου (Α'174), με την οποία εγκρίθηκε το ΕΠΑ.
- Η υπ' αρ. 95189/14.09.2020 απόφαση του Υφυπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων «Κατάρτιση και Υποβολή Τομεακών και Περιφερειακών Προγραμμάτων (ΤΠΑ/ΠΠΑ) του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης προγραμματικής περιόδου 2021-2025» (Β' 3961).

Παράλληλα, στάλθηκαν στους φορείς κατάρτισης από την Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού ΠΔΕ πρότυποι πίνακες δράσεων για την κατανομή προϋπολογισμού 2021-2025 σε άξονες και προτεραιότητες, προτεινόμενοι δείκτες παρακολούθησης των δράσεων, ανά αναπτυξιακό στόχο και προτεραιότητα βάσει του επικαιροποιημένου «ΕΝΙΑΙΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΕΣΠΑ 2014-2020», οδηγίες για τον υπολογισμό της ΤΒ και για τη διαδικασία διαβούλευσης και άλλες διευκρινήσεις για τη διαδικασία κατάρτισης, το περιεχόμενο και τον προϋπολογισμό των Προγραμμάτων.

Σε όλη τη διάρκεια κατάρτισης του Σχεδίου ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, η ΕΥΔ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, η Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού (ΔΙΑΠ), ο εξωτερικός σύμβουλος και η Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού ΠΔΕ βρίσκονταν σε συστηματική επικοινωνία και συνεργασία.

Στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκαν και τηλεδιασκέψεις με την αρμόδια Διεύθυνση του Υπουργείου και τους φορείς κατάρτισης, τα συμπεράσματα των οποίων κοινοποιήθηκαν σε όλους τους εμπλεκόμενους.

Για την κατάρτιση του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου 2021-2025, πέραν του θεσμικού πλαισίου και των οδηγιών που αναφέρθηκαν, λήφθηκαν υπόψη:

- ✓ Το θεσμικό πλαίσιο της ΠΝΑ με βάση το οποίο αναλαμβάνει την κατάρτιση του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης 2021-2015.
- ✓ Τα κείμενα στρατηγικής της ΠΝΑ με την απένταξη ανενεργών και μη ώριμων έργων και την προσαρμογή των προϋπολογισμών στο ύψος των νομικών δεσμεύσεων.
- ✓ Τα στατιστικά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που αφορούν την ΠΝΑ.
- ✓ Οι Συλλογικές Αποφάσεις Έργων και Μελετών (ΣΑΕΠ και ΣΑΜΠ) της ΠΝΑ για την κατάρτιση του προϋπολογισμού του ΠΠΑ.
- ✓ Οι ευρωπαϊκές πολιτικές ώστε να διασφαλίζεται η συμπληρωματικότητα του ΠΠΑ και οι συνέργειες με τα σχετικά ευρωπαϊκά προγράμματα.
  - ✓ Το θεσμικό πλαίσιο που διέπει την Υπηρεσίας Διαχείρισης του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

✓ Το νομοθετικό πλαίσιο που σχετίζεται με τις ενέργειες Τεχνικής Βοήθειας του ΠΠΑ.

Τρία ακόμη ζητήματα άπτονται της διαδικασίας κατάρτισης του ΠΠΑ και διενεργήθηκαν οι απαραίτητες επικοινωνίες κατά το στάδιο του σχεδιασμού:

1. Ενεργοποίηση των φορέων που εμπλέκονται με έργα που θα ενταχθούν στο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, ως προς την επιτάχυνση της απορρόφησης, την προτεραιοποίηση των έργων και την ακρίβεια στην πρόβλεψη των επικείμενων δαπανών.
2. Εξυγίανση ΠΔΕ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.
3. Τροποποίηση του Οργανισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας (ΟΕΥ) της ΠΝΑ ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του νέου θεσμικού πλαισίου.

Αξιοποιώντας όλα τα παραπάνω, ο αρμόδιος φορέας κατάρτισης προχώρησε στην επικαιροποίηση των προτεραιοτήτων των αναπτυξιακών στόχων του ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και την εξειδίκευση τους βάσει του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης για την προγραμματική περίοδο 2021-2025, αντιστοίχισε όλα τα συνεχιζόμενα έργα των ΣΑΕΠ και ΣΑΜΠ με τις προτεραιότητες του ΕΠΑ 2021-2025 και βάσει αυτών καταρτίστηκε το 1ο Σχέδιο ΠΠΑ της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των προβλεπόμενων από το θεσμικό πλαίσιο στοιχείων.

Το σχέδιο του Περιφερειακού Προγράμματος Ανάπτυξης 2021-2025 της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου παρουσιάστηκε στο Περιφερειακό Συμβούλιο Νοτίου Αιγαίου κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του της 30ης Νοεμβρίου 2020, πριν τεθεί σε δημόσια διαβούλευση.

(Το κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί στο τέλος της διαδικασίας κατάρτισης)